

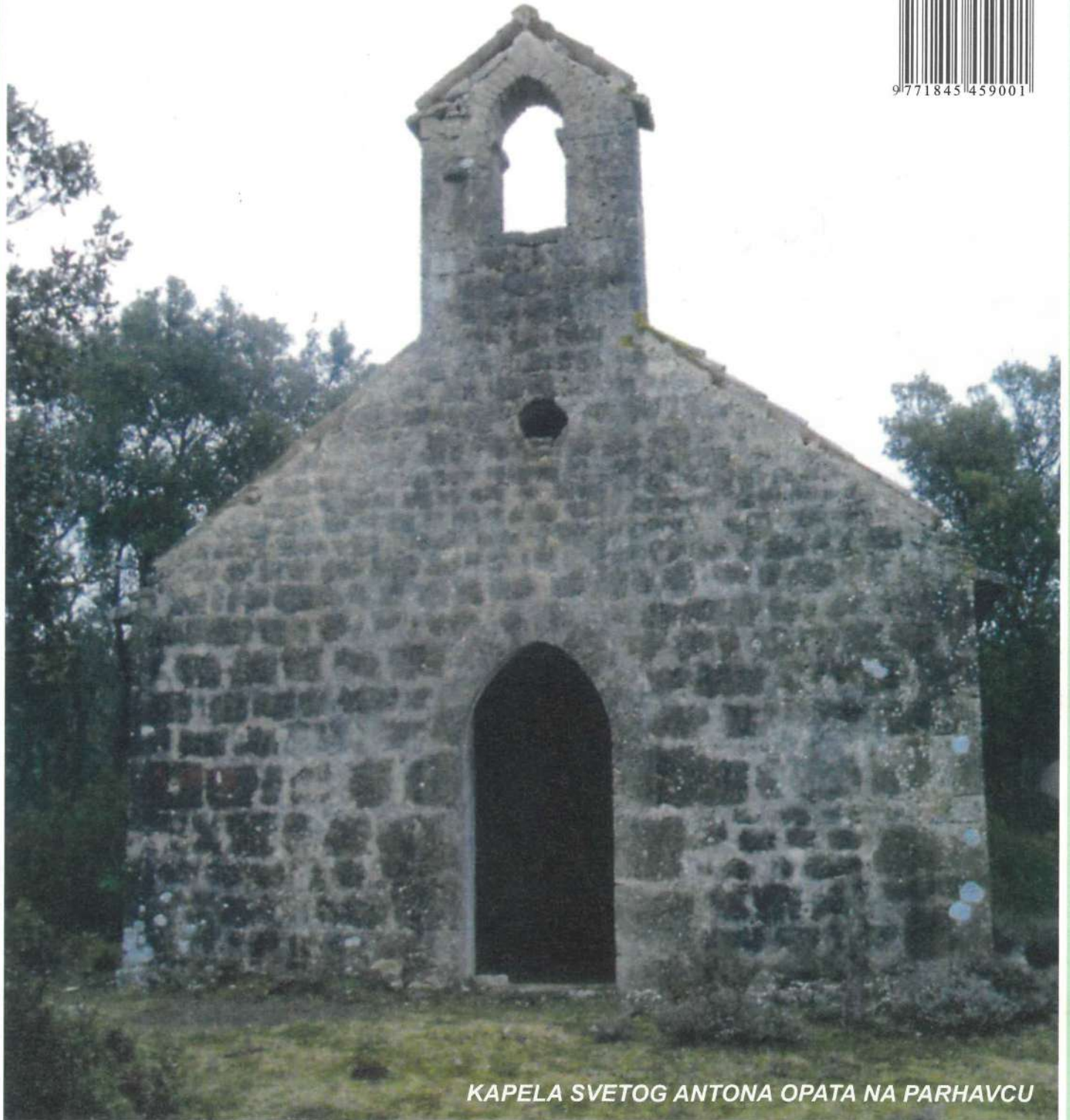
Puntarski fuoj

BROJ 4 • GODINA 3 • Lipanj 2007. • Zavičajno društvo "PUNTARI" Punta Križa • BESPLATNI PRIMJERAK

ISSN 1845-4593



9 771845 459001



KAPELA SVETOG ANTONA OPATA NA PARHAVCU

Obnovimo kapelu sv. Antona opata

Dragi čitatelji, pred Vama je četvrti broj našeg »Puntarskog fuoja«. Ohrabreni smo, pa čak i iznenađeni, velikim zanimanjem i radošću kojom je dočekan naš, prošli, treći broj. Brojne pisane i usmene pohvale za dosadašnji rad ovom uredništvu najveća su nagrada i poticaj da ustrajemo kako bi ovo naše glasilo i nadalje redovito izlazilo te bilo još zanimljivije i kvalitetnije.

Moramo sa zadovoljstvom istaknuti da se u rad na pripremanju i izlaženju lista uključuje sve veći broj osoba, kako pisanjem priloga, prikupljanjem fotografija ili raznih dokumenata, tako i prijedlozima, idejama, dobronamjernom kritikom i primjedbama. Svima koji su na ovaj način pomogli, upućujemo poziv i zamolbu da tako i nastave uz jedno veliko hvala.

Kako se naš fuoj priprema i tiska isključivo uz pomoć prikupljenih dobrovoljnih priloga, svima koji su nam pomogli od srca zahvaljujemo i očekujemo daljnju suradnju.

Temeljni će zadatak »Puntarskog fuoja« i buduće biti da okuplja sve Puntare, ma gdje bili, da poveže sve one koji vole Puntu i da oni koji Puntu površno poznaju, ili je uopće ne poznaju, zainteresira i motivira da je upoznaju, zavole i da nam pomognu unaprijediti i oživjeti naš kraj.

Ovaj četvrti broj »Puntarskog fuoja« posvećen je Parhavcu i pokretanju realizacije ideje Zavičajnog društva »Puntari« da se lokalitet Parhavca s crkvicom i samostanskim kompleksom pored nje, otrgne od zaborava.

Do sada su realizirani brojni kontakti s mjerodavnim institucijama i pojedincima iz čega je proizašao jedinstveni zaključak da vrijedi rada i truda kako bi se ovaj značajni lokalitet spasio od daljnjeg propadanja te sačuvao za generacije koje dolaze.

Mi koji smo tako nešto vrijedno i značajno dobili u nasljeđe neosporno smo dužni pokrenuti ovu akciju.

Svjesni smo da ovaj naum sami ne možemo realizirati te s toga pozivamo sve Vas da nam pomognete, kako svojim idejama i znanjem, tako i financijskom potporom.

U ovom ćete fuoju moći pročitati što smo do sada vezano uz »stuan na Parhavcu, crijevicu svijetog Antuona i konvijenta« učinili i prikupili.

Pozivamo Vas da svojim prilogom, te informiranjem i poticanjem svih onih koji se u ovu akciju mogu i žele uključiti, pomognete u realizaciji ovog prevažnog posla.

Radi obnove tog značajnog lokaliteta, pokrenuli smo akciju prikupljanja nužnih financijskih sredstava, uvjereni da ovu aktivnost, uz planski i postupan pristup, možemo i ostvariti.

Stoga Vas pozivamo da, u skladu s Vašim mogućnostima, priloge za realizaciju ovog cilja uplatite na žiro račun Zavičajnog društva »Puntari« Mali Lošinj, kod Erste banke d.d. broj: 2402006 – 1100410077, uz naznaku – za obnovu crkvice Sv. Antuna.

Unaprijed hvala

Uredništvo

PUNTARSKI FUOJ – GLASILO ZAVIČAJNOG DRUŠTVA »PUNTARI« PUNTA KRIŽA

Mali Lošinj, Trg Zagazinjine 1

Tel.: 051/231-019 • Fax: 051/231-011

Glavni i odgovorni urednik: Ljubo Galjanić

Uredništvo: Branko Kučić, Franko Kučić, Ivan Lovrić, Leonardo Marušić

Izdavač: LEO-COMMERCE, D. Cesarića 32, tel: 625-910

Tisak: Grafički Zavod Hrvatske - Zagreb

Naklada: 500 primjeraka

DRUGI O NAMA

Svatko tko nešto radi pa tako i mi koji uređujemo »Puntarski fuoj«, ponekad se pitamo i često sami sebe propitujemo, da li to što radimo ima smisla, koliko smo u svom naumu uspjeli, kako je naš rad prihvaćen i što učiniti da svoj rad, u ovom slučaju, naš list, učinimo boljim, zanimljivijim, kvalitetnijim.

Stoga nam je stalo do mišljenja svakog čitatelja, bilo onog pozitivnog ili negativnog, jer samo tako možemo postići naš temeljni naum – sačuvati povijesne, kulturne i duhovne vrijednosti našega kraja, te ga ovakvoga, kakav je danas, ekološki sačuvan i neizmjereno prirodno vrijedan, revitalizirati i učiniti poželjnim da u njemu nastave živjeti buduće generacije.

Stoga nas vesele pozitivni odjeci, koje nam mnogi upućuju, nakon što im je u ruke došao jedan od do sada tiskanih »Puntarskih fuoja«. Ponajviše nas ohrabruje da se o Puntima Križa mnogo više nego ranije čuje, govori i razmišlja i u krugovima osoba koje nisu s Puntom povezane svojim korijenima.

Primjera radi navest ćemo samo neka događanja ili aktivnosti koje su uslijedile nakon izlaska iz tiska trećeg broja te na taj način Puntu učinili prisutnija u medijima i institucijama.

Tako je u razdoblju od izlaska posljednjeg broja on najprije predstavljen u jednosatnoj, vrlo slušanoj radijskoj emisiji »Frižimenula« na Radio-Lošinju – Radio-Jadranka, a u *Otočkom vjesniku* za prosinac 2006. godine o tome objavljen prilog. Na taj način je mnogo informacija o Puntima ušlo u gotovo svaki dom našega Grada, a i šire.

U Osnovnoj školi »M. Martinolić« u Malom Lošinju, u povodu obilježavanja Svjetskog dana

materinskog jezika, održano je, uz voditeljstvo profesorice Škapul, predavanje za učenike IV razreda. Našim smo najmlađima predstavili »Puntarski fuoj«, upoznali ih s Puntom Križa, a ponajviše smo govorili o našem puntarskom dijalektu. Reakcije djece bile su iznenađujuće pozitivne.

S našim smo listom bili prisutni te se nazočnima obratili na skupu »Lošinj u pisanoj riječi«, koji je vrlo kvalitetno organizirao Odbor za kulturu gradskog poglavarstva, na kojemu je prikazana cjelokupna izdavačka djelatnost Grada M. Lošinja tijekom 2005. i 2006. godine, koju smo i mi, našim fuojom skromno obogatili.

Veseli nas da je »Puntarski fuoj« uvršten i na Internet stranice www.volim-losinj.org, čime je on postao dostupan velikom broju osoba koje diljem svijeta pretražuju ove stranice.

Potvrdu da smo na dobrom putu dobili smo od Županijskog zavoda za održivi razvoj koji je u našem fuoju prepoznao upravo ono čemu oni teže i što potiču. Seriju naših napisa o zaboravljenim uporabnim vrijednostima smreke, lajnstika, vrijesa i buhača te priloge o izradi karbuna od crnike, o lokvama, nošnjama i belezima, ocijenili su izuzetno vrijednim i korisnim te nam je za dosadašnji rad i budući poticaj dodijeljena vrijedna godišnja financijska pomoć.

Sve ovo ne navodimo radi samohvale, već kao činjenice koje nam upućuju »vetar vaf karmu« kako bi »Puntarski fuoj« bio još djelotvorniji promicatelj svih onih vrijednosti koje Puntima Križa ima te postao još snažniji kotačić na mukotrpnom putu revitalizacije našega kraja.

Ljubo Galjanić

IZ SADRŽAJA:

Drugi o nama.....	3	Sveti Antun opat.....	29
Fešta naših iseljenika u SAD-u.....	4	Mila Matušan proslavila	
Iz aktivnosti mjesnog odbora		90. rođendan.....	31
Punta Križa.....	5	Vazan.....	32
Nasukani brod - konačno uklonjen.....	7	Tamburaški orkestar vaf Punte.....	33
Bujica u Puntima.....	8	Rabota.....	34
Proslava Jedrijeje vaf Punte.....	9	Javorika - lovor.....	35
Negdanji letrati.....	10	Pjesme.....	39
Puntarski stan Parhavač.....	13	Sponzori.....	39

FEŠTA NAŠIH ISELJENIKA U SAD-u



Na »pusnu sebotu«, dana 17. veljače ove godine, naši iseljenici koji nikada ne zaboravljaju svoj rodni kraj, još su se jednom okupili. Marljivi organizatori Feruccio i Palmira Brusić, Karmen i Ruđer Sučić, Ema i Šime Sokolić, Nives Matijašić te Marko Pinezić organizirali su u New Yorku »maškarani tanac« kojemu je prisustvovalo oko 90 iseljenika iz Nerezina, Punte, Lošinja, Unija i ostalih naših mjesta. Uz zvuke harmonike Belanić Paola iz Ilovika, svi su proveli nezaboravnu veselu noć.

Sav prihod od ove fešte, kao i pritom prikupljeni dobrotvorni prilozima, uplaćeni

su za poboljšanje uvjeta i uvođenje grijanja u našu crkvu u Puntima Križa.

Svojim su prilogom pomogli: Benevolent Society of St. Francis, Committee Madonna della Salute, Brussich Feruccio, Anthony i Steven, Butkovic Miko, Marussich Andy i Mario, Pinezich Marco, Sokolich Emma, Sucich Ruggero, Zorovic Alex i Anthony.

Organizatori pozivaju i sve ostale da se odazovu ovoj dobrotvornoj akciji i svojim prilogom pomognu starom kraju, a svima koji su do sada pomogli upućuju jedno veliko HVALA.



Iz aktivnosti Mjesnog odbora Punte Križa

Želeći se upoznati sa svim onim što osnivanje rezervata za dupine na području Punte Križa donosi Mjesni odbor je nadležnom ministarstvu uputio ovaj dopis

MJESNI ODBOR PUNTA KRIŽA
PUNTA KRIŽA

Punta Križa, 25.08.2006.

MINISTARSTVO KULTURE
N/p gosp. Zorana Šikića, pomoćnika
Ministarstva za zaštitu prirode
ZAGREB

Predmet: Osnivanje Lošinjskog rezervata za dupine

U Novom Listu od 06.08. o.g. pročitali smo da je Ministarstvo kulture donijelo Rješenje o preventivnoj zaštiti područja smještenog uz istočnu obalu otoka Lošinja i u vodama južnog dijela otoka Cresa, na kojem je području predviđeno osnivanje Lošinjskog rezervata za dupine, koji ste Vi svečano uručili gradonačelniku Grada Malog Lošinja na svečanosti povodom Dana dupina u Velom Lošnju.

Područje Punte Križa nalazi se na južnom dijelu otoka Cresa, i kako proizlazi iz gore navedenog, čitav akvatorij ovog područja nalazi se na području preventive zaštite, odnosno Lošinjskog rezervata za dupine, pa vam se stoga obraćamo s molbom da nam date objašnjenje što ovo Rješenje znači u smislu planiranja korištenja tog morskog područja. Ovo nas naročito sada zanima, budući da je u tijeku donošenje prostornog plana Grada Malog Lošinja, pa želimo znati što to znači za mogući razvoj nautičkog turizma (nautički centar, izgradnja privezišta i sidrišta za nautičare), neorganizirano sidrenje u uvalama, rješenje otpadnih voda iz autokampa i budućih turističkih naselja u more, kao što se sada čini, opstanak

sadašnjeg ribogojilišta u uvali Kaldonta i moguće njegovog proširenje, te osnivanje novih ribogojilišta, planiranje sportsko-rekreativnih zona na moru, kretanje jahtaša kroz Lošinjski kanal na ruti u pravcu Raba i Paga, te brzine kretanja, način ribarenja i organizacije podvodnih aktivnosti te drugih aktivnosti vezanih za more i uz more. Možda će vas čuditi što Vam se obraćamo s navedenim pitanjima, ali mi, kao i većina mještana na području koje je obuhvaćeno navedenom Rješenjem, nismo upoznati sa sadržajem Prijedloga za osnivanje ovakvog rezervata, a niti nismo bili u mogućnosti dati svoje primjedbe i sugestije s obzirom da nije bilo javne rasprave niti javnog uvida.

U očekivanju da ćete nam pomoći kako da u prostorni plan predložimo ono što neće biti u suprotnosti s predviđenom mogućom zaštitom, a nama osigurati razvoj i revitalizaciju ovog područja, molimo Vas za što brži odgovor ili organizaciju javne rasprave gdje ćemo moći razmijeniti mišljenja u zajedničkom interesu.

S štovanjem!

Predsjednik
Ranko Matušan

Na znanje:
Grad Mali Lošinj
Upravni odjel za komunalni sustav i prostorno planiranje

Odgovor do danas nije stigao, čudi nas i žalosti ovakav odnos prema našem Mjesnom odboru. Zar oni misle da mi nemamo pravo znati što će se u moru, koje nas sa svih strana okružuje, dešavati? Možemo samo poručiti da ćemo na odgovoru i nadalje ustrajati jer želimo znati ono najosnovnije – što će se po proglašenju »rezervata za dupine« u našem moru moći, a što se neće moći.

Našu odluku i mišljenje o proglašenju zaštićene zone za dupine možemo donijeti tek poslije toga.

TREĆA REDOVNA SKUPŠTINA ZAVIČAJNOG DRUŠTVA »PUNTARI« PUNTA KRIŽA

Zavičajno društvo »Puntari« Punta Križa održalo je svoju treću redovnu Skupštinu društva dana 28.travnja 2007. godine u zgradi škole u Punt Križa. Skupštini su osim članova društva bili nazočni i drugi zainteresirani mještani Punte Križa, kao i oni koji žele podržati rad ovog društva.

Predsjednik društva podnio je Izvješće o radu i aktivnostima Upravnog odbora društva za razdoblje od druge

redovne Skupštine do danas, te istaknuo da je svoje aktivnosti prvenstveno usmjerilo na izvršenje Programa rada Društva za 2006. godine u ostvarivanju ciljeva društva, kao i na podršku aktivnostima Mjesnog odbora Punte Križa, u rješavanju bitnih pitanja za poboljšanje životnih uvjeta mještana Punte Križa.

Upravni odbor je održao 6 sjednica, na kojima su uglavnom bili nazočni svi

članovi upravnog odbora, a na kojima je razmatrano:

- koncept prostornog plana Grada Mali Lošinj, date su primjedbe i prijedlozi koji su se odnosili uglavnom na prijedlog zaštićenog područja prostora Punte Križa

- značajni krajobraz, spomenici prirode, poseban šumski rezervat šumske vegetacije, poseban rezervat u moru – dupine, zadržavanje građevin-



skog područja naselja Punte Križa kao što je to bilo u prethodnom prostornom planu, usklađenje planiranog izvangrađevinskog područje namijenjeno izgradnji turističkih kapaciteta s Master planom, rješenje osnovne infrastrukture (vode za a/c »Baldarin te naselja Draga, Puguana i Bokinić, otpadne vode samog mjesta Punte Križa, mjesna zaobilaznica, kvalitetno rješenje opskrbe električnom energijom), sanacija poljoprivrednog zemljišta tzv. parcelaša, definiranje privezišta u većim uvalama u kojima se i sad vrši nekontrolirano sidrenje, uvrštavanje uvale Ul u luku otvorenu za javni promet, izlovljavanje jelena lopatara i divljih svinja, i dr;

- kako sačuvati, koristiti i održavati zgradu škole koja je u vlasništvu grada - za sada nema prihvatljivog prijedloga;

- financiranje potreba uređenja mjesta, prema programu Mjesnog odbora Punta Križa iz proračuna Grada i sredstava TZ Grada. Izraženo je nezadovoljstvo načinom osiguranja sredstava, budući da se u proračunu Grada prihoduju sredstva iz boravišne pristojbe, koncesija za ribogojilište Kalduonta, lovozakupnine za lovište Punte Križa, komunalija za izgrađene i rekonstruirane zgrade za odmor i sl, a ta se sredstva ne vraćaju u Puntu Križa za porebe mjesta i turizma na

tom području;

- zahtjev Gradu i PGŽ za financiranje našeg programa rada za 2007. godinu, a odnosi se na osiguranje sredstava za uređenje arheološkog nalazišta Jamina Sredi i sanaciju kapele sv. Antona opata, organizacija fešte »Ivanje« i izdavanje »Puntarskog foja«;

- prijedlog i ponudu za izradu turističkog vodiča za prostor Punte Križa;

- od HEP-a zajedno s MO zatražili smo dislociranje trafostanice s Trga kol crijekve;

- urgirali smo kod Ministarstva mora, turizma, prometa i razvitka izvršenje Rješenja lučke ispostave Mali Lošinj o uklanjanju nasukanog broda u uvali Jedriješćica – Mala Draga. Brod je uklonjen u rujnu mjesecu prošle godine;

- organizirana je fešta »Ivanja« s nastupom folklornog društva »Studenac« iz Nerezina i druženje u restoranu Puguana, a za Jedrijeinu je organizirana prezentacija trećeg broja »Puntarskog foja«; - posebna je pažnja posvećena pripremi i tiskanju »Puntarskog foja«. U 2006. godini tiskana su dva broja.

Na našu inicijativu iz 2005. godine, da se uredi arheološki lokalitet Jamina Sredi i obnovi crkvice Sv. Antuna opata, Ministarstvo kulture donijelo je Rješenje kojim se Jamina Sredi stavlja pod preventivnu zaštitu, a gospodarsko-ladanjski kompleks Antoniazza de Bocchina s kapelom sv. Antuna Opata ima svojstvo i kulturnog dobra i oba objekta upisat će se u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske – Listu zaštićenih kulturnih dobara. Time smo postigli da netko brine o tim značajnim objektima, a ujedno da se uključi u obnovu i održavanje istih,

odnosno osigura dio sredstava. Tu mislimo na Ministarstvo kulture, PGŽ i Grad Mali Lošinj. Takve inicijative i nadalje ćemo pokretati za sva kulturna i prirodna dobra na području Punte Križa.

Pored nabrojanih aktivnosti, održano je više razgovora u Gradu, TZG-u, Županijskom zavodu za održivi razvoj i prostorno planiranje, a u svezi ostvarenja pojedinih prijedloga i aktivnosti značajnih za očuvanje prirodnog i kulturnog identiteta područja Punte Križa.

Sudjelovali smo u Koordinaciji eko udruga na području Grada Malog Lošinja s ciljem da pokrenemo uklanjanje nasukanog broda u uvali Jedriješćica, Vipnetovog antenskog stupa na ulazu u mjesto Punta Križa, te uklanjanja i sprečavanje daljnjeg kampinga na vlastitom zemljištu kao i utjecaja na Grad i PGŽ da prostornim planom planirana zaštita ne bude ograničavajući faktor gospodarskog razvoja Punte Križa.

Tajnik društva podnio je izvješće o financijskom i materijalnom poslovanju društva iz kojeg je vidljivo da je društvo u 2006. godini raspolagalo sa sredstvima u iznosu od 31.000,00 kn dobivenih iz proračuna Grada Malog Lošinja, donacija i članarina, od čega je utrošeno 9.800,00 kn na tiskanje »Puntarskog fuoja« te 2.500,00 kn za



organiziranje fešte »Ivanja« u Punta Križi.

Nakon prihvaćanja Izvješća o radu i financijskom i materijalnom poslovanju društva, otvorena je rasprava o radu društva, njegovim aktivnostima i budućem radu, te su izneseni i prihvaćeni sljedeći prijedlozi:

- da Mjesni odbor Punte Križa i Zavičajno društvo »Puntari« Punta Križa zajedno s Gradom Mali Lošinj nađu rješenje da se zgrada škole održava i sačuva o daljnjeg propadanja kroz davanje u zakup dijela zgrade tj. stana na katu. Ne dolazi u obzir prodaja zgrade;

- da se Krčkoj biskupiji uputi zahtjev da župnu zgradu u Punt Križa uredi i odredi joj namjenu iz koje bi se ista održavala;

- da se Gradu Mali Lošinj te Vodovodu i čistoći d.o.o. Cres uputi zahtjev da čim prije cjevovod za opskrbu

vodom a/c Baldarin, te naselja Draga, Puguana i Bokinić stavi pod zemlju, odnosno da se to područje opskrbi vodom kako je to učinjeno i za sva druga područja;

- da se pristupi obnovi kapele Sv. Antuna opata na Parhuavcu odmah, a da inicijalna sredstva od 10.000 kn osigura ovo društvo;

- da se Gradu Mali Lošinj uputi zahtjev da pristupi popravku Velog mula i rive u uvali Ul jer će se isti urušiti, a onda će troškovi biti daleko veći. Za oba ova objekta Lučka kapetanija Rijeka ispostava Mali Lošinj izdala je rješenje o zabrani korištenja istih;

- izraženo je protivljenje proglašenju posebnog rezervata u moru za dupine, kojim je područje Punte Križa u potpunosti zahvaćeno. Naime, postoji bojazan da će se proglašenjem rezervata onemogućiti dosadašnje gospodarske aktivnosti na moru i uz more, a

što bi značilo potpuno odumiranje ovog mjesta. Tražimo da Ministarstvo kulture čim prije dade na javni uvid akt o ustanovljenju tog rezervata iz kojega treba biti jasno razvidno što se i kako se na području rezervata smiju odvijati pojedine gospodarske djelatnosti i što to za stanovnike tog područja znači;

- budući da je Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva izdalo Naredbu da se lov na alohtonu divljač na otoku Cresu i Lošinj provodi tijekom cijele godine, radi izlovljavanja iste tražimo da novi lovoovlaštenik lovišta Punte Križa tu Naredbu poštuje i provede u djelo.

Navedene primjedbe i prijedlozi biti će dopuna programu rada društva za 2007. godinu.

Zavičajno društvo »Puntari« je na dan Skupštine brojilo 107 članova.

Franko Kučić

Nasukani brod – konačno uklonjen!

Motorni brod »Jasmin II« je njegov vlasnik Ninoslav Možetić neodgovorno nasukao i napustio još 2002. godine u našoj prekrasnoj uvali Jidriešćica, pored Muale Drage. Kako ga vlasnik nije namjeravao ukloniti, brod je u očajnom stanju s gorivom u svojim tankovima, predstavljao veliku vizualnu i ekološku katastrofu.

Uslijedili su brojni prosvjedi, zamolbe, intervencije, razgovori, dogovori i žalbe, ponajprije Mjesnog odbora Punte Križa i Zavičajnog društva »Puntari«, a napušteni je brod i dalje ostajao nasukan na obali, na sramotu njegovog vlasnika i svih nas.

Lučka kapetanija Rijeka – Ispostava Mali Lošinj svojim je rješenjem još 10. veljače 2003. godine naložila da se nasukani i potopljeni brod u roku od 15 dana ukloni. Kako to vlasnik nije učinio u navedenom roku, Lučka Ispostava M. Lošinj je temeljem Zakona o općem upravnom postupku donijela zaključak da je N. Možetić dužan do 31. svibnja 2005. godine predmetni brod ukloniti s mjesta nasukavanja te naglasila da će, ako on to ne učini,

uklanjanje broda 1. lipnja započeti ovlaštena tvrtka odabrana od strane Ministarstva mora, turizma, prometa i razvitka – na trošak vlasnika broda. Od tada je prošlo više od godinu dana, da bi konačno brod bio uklonjen krajem listopada 2006. godine.

Brod je bio nasukan i napušten pune četiri godine, a od rješenja Lučke ispostave prošlo je više od tri i pol godine, što najzornije govori o efikasnosti pravne države.

Bilo kako bilo, po onoj staroj izreci »tko čeka taj dočeka« brod je konačno uklonjen i u Mualoj Dragi na Punt Križa više nema onog rugla.

Što reći na kraju? Zadovoljni smo, ali ostaje gorčina zbog sporosti i neefikasnosti onih kojima je to nadležnost i posao. Pravda je kod nas spora, ali uz brojne poteškoće ipak dostupna.

Ostaje nam za vidjeti da li će nadležno Ministarstvo troškove uklanjanja nasukanog broda uspjeti naplatiti od vlasnika ili ćemo na kraju to platiti svi mi – porezni obveznici...



BUJICA U PUNTI

Nakon dugotrajne suše koja je potrajala cijeli rujan i prvu polovicu mjeseca listopada prošle godine, već u ranim jutarnjim satima 21.10.2006. godine počela je padati jaka kiša. Tijekom jutra kiša je sve više pojačala da bi u ranim popodnevnim satima prerasla u nevjerojatno jak pljusak.

Cijelim južnim dijelom Punte slijevali su se brojni potoci vode. Lokve su se u kratkom vremenu prepunile, dostigle najveću moguću razinu i počele se prelijevati. Voda je u selu ušla u pojedine kuće, naročito tamo gdje se slijevala s asfaltiranih putova.

Sa svih se strana voda potocima slijevala nezadrživo se krećući prema nižim dijelovima, prema moru.

Bujični vodotok, po našu »konual«, koji počinje u središnjem dijelu Punte, kod velikog dolca Bale, a završava na Funtuani kod mjesnog groblja, u početku je uspijevao primiti svu tu silnu vodu i usmjeriti je prema moru.



POPLAVLJENA FUNTUANA

Ovaj prirodni vodotok nekada se održavao cijelom svojom dužinom tako da je svaki vlasnik zemljišta (šuma, dolca ili pašnjaka) preko kojeg je vodotok prolazio bio obavezan koristiti čistiti od raslinja, nanesenog mulja te održavati gromače kojima je na većem dijelu vodotok bio obzidan. Na ovaj se način sprečavala šteta od plavljenja nekada obrađivanih zemljišta i omogućavao nesmetan protok vode prema moru.

Donji dio kanala pred nekoliko je godina kvalitetno očišćen te su uređeni i prijelazi preko njega.

Uza sve to, kako pljusak nije prestajao, kanal nije uspio prihvatiti svu napadanu količinu vode te je dio kod groblja, gdje kanal završava, u jednom trenu u potpunosti preplavljen, a razina vode dostigla je punih 1,5 metara iznad ceste.

Cijelim područjem Punte, nezapamćene su količine vode, napadale u vrlo kratko vrijeme, poplavile dolce, a škuje (rupe u suhozidu napravljene s namjenom da s dolca odvede vodu i spriječe plavljenje) nisu uspjele prihvatiti silnu kišnicu te su ih bujice na mnogim mjestima jednostavno odnijele zajedno s gromačama.

O silini bujice najbolje govori činjenica da se u gornjem dijelu kanala, na Prahu, u jednom dolcu našlo stado ovaca zarobljeno vodom. Ovce se nisu uspjele domoći viših dijelova dolca, bujica



POPLAVLJENA CESTA NA FUNTUANI

ih je svojim nezadrživim naletom preplavila te se od 24 ovce spasilo samo tri i jedan ovan. Utopila se čak 21 ovca te je njihovom vlasniku Jadranku Saviću sutradan preostalo samo da uginule ovce prebaci u Beli da barem posluže kao hrana bjeloglavim supovima.

Na Funtuani, na mjestu gdje se od ceste koja vodi do auto-kampa »Baldarin« nalazi odvojak prema mjesnom groblju, visina bujice je dostigla gotovo dva metra. Sudbina je htjela da je u trenutku nailaska bujice, koja je rušila sve pred sobom, na tom mjestu, u blizini kućice nekadašnjeg vodocrpilišta, naišlo vozilo našeg mještana Bruna Bernabića, koji se vraćao s ribolova. Bujica je u trenu zahvatila i preplavila vozilo, a on se u zadnji čas uspio izvući iz njega kroz prozor jer vrata nije mogao otvoriti. Popeo se na krov i mobitelom pozvao upomoć oca koji se iz Punte s još nekoliko mještana žurno uputio na Funtuanu. Zbog siline i visine vode nisu se mogli približiti vozilu ali su uz velike napore uspjeli nesretnom vozaču dobaciti konop kojim



NANOSI GRANJA U UVALI UL

se najprije vezao on, a potom i automobil. Drugi kraj konopa uspjeli su vezati za obližnje stablo i tako spriječiti da bujica ne odnese vozača i auto u more.

Cijelo okolno područje prema groblju, gdje ovce drži Feručo Brusić i maslinik Bože Biondića, bilo je pod vodom koja je prekrila gromače koje su više od 1,5 metra.

Slijedećeg se dana voda povukla pa se tek tada moglo zorno

vidjeti što se stvarno dogodilo. Bujica je pred sobom rušila sve, razvaljivala stare gromače, na neka mjesta nanijela velike količine kamenja, zemlje, granja, lišća, polomila žičane ograde, odnijela dijelove asfalta. More na Funtuani, na Ulu te u ostalim uvalama bilo je tamnosmeđe boje, a na površini su plutale tone stabala, granja, lišća.

Stariji mještani pamte da su se slične poplave dešavale, naročito na Funtuani jer je bilo slučajeva da se čak ni s preminulim Puntarima, na njihovom posljednjem putu od sela do vječnog počivališta, nije moglo cestom doći do groblja zbog poplavljenog puta, ali ovako naglu i snažnu bujicu te ovakvu visinu plavnih voda mještani ne pamte. Ne ponovilo se.



TIEG KANTARELIN: SRUŠENE GROMAČE I ODRONI KAMENJA

Proslava Jedrijejne vaf Punte



Od davnih dana, još od dolaska naših predaka na ovaj »škuoj« u Punt i Križa se izuzetno štuje sveti Andrija i slavi Jedrijejna. Stoga je posljednjeg dana u mjesecu studenom – »na trešet novijembra« prošle 2006. godine u Punt i bilo dostojanstveno i veselo.

Na misnom su se slavlju u čast našeg zaštitnika – svijetog Andreje,

koji je predvodio veličasni Mate Žic, okupili mještani Punte, brojni nam dragi gosti iz Nerezina, Osora, Ustrina i Lošinja.

Po završetku mise u prepunim prostorijama područne osnovne škole održano je predstavljanje trećeg broja našeg »Puntarkog fuoja«. List je podijeljen svima prisutnima i vrlo je dobro primljen. Uz druženje, čakule, pri-

godno piće i kolače ubrzo je započela i pučka fešta. Zahvaljujući trudu i zalaganju Mjesnog odbora Punte Križa svi su prisutni počašćeni vrlo ukusno pripremljenim gulašom od divljači. Uz bogatu tombolu i vrsnu glazbu Fredija Picinića, zabava je potrajala duboko u noć.

Samo zdruavja i vit ćemo se na Jedrijejne i ovo godišće.



Puntarski povijesni fotoplov

N e g d a n j i l e t r a t i

U trećem broju »Puntaskog fuoja«, na naslovnici i na posljednjoj stranici te uz članak »Nošnje naših nona«, objavili smo nekoliko fotografija nastalih neposredno prije ili nešto poslije I. svjetskog rata.

Željeli smo prikazati kako su se »negdar naše none nosile na kas« i barem donekle dočarati ljepotu narodnih nošnji, koje su naše none ili majke tako ponosito nosile.

Našem pozivu da se u škafetinima, škafetima i starim škatulama pronađu stare fotografije, odazvao se popriličan broj Puntara te poneke od njih objavljujemo i u ovom broju.

Zamolba i poziv ostaju i dalje. Uvjereni smo da ovakvih fotografija sigurno ima još mnogo. Stoga vam upućujemo molbu da nam svoje stare obiteljske fotografije, to izuzetno blago koje vjerno dočarava nekadašnji život, rad, muku i veselje naših predaka, ustupite na korištenje, nakon čega ćemo vam originale vratiti.

U svakoj od naših obitelji, zasigurno pa makar u nekom

skrovitom, škurom i prašnjavom kantunu na šufitu, još uvijek ima zaboravljenih starih fotografija naših nona na kojima su slikane još kao djevojke, kao udane s djecom ili sa svojim muževima.

Također vas pozivamo da nam ustupite fotografije na kojima su ovjekovječene naše puntarske »fameje«, fotografije s odsluženja vojnog roka, slike koje su u Puntu slali muževi iz Amerike, fotografije iz škole, s vjenčanja, maskara, raznih fešti, krizme ili slično.

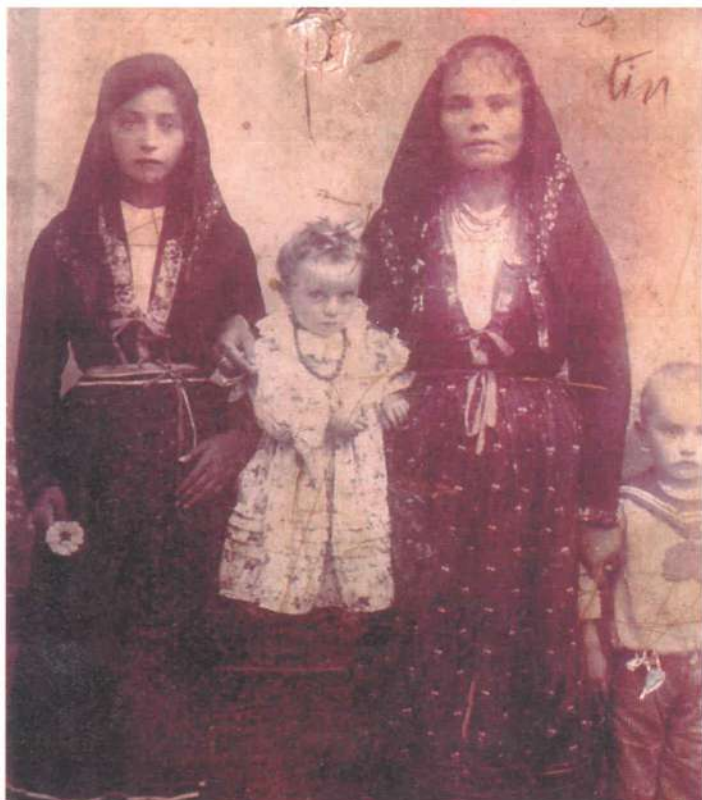
Želja nam je da sačuvamo to narodno blago, sada rasuto na mnogim mjestima, na ovaj način prikupimo i učinimo dostupno svima.

Nakon sistematiziranja, prikupljene fotografije objavit ćemo u narednim brojevima »Puntarskog fuoja«, a jednog dana, ako bude sreće i zdravlja (i šoldi), priredit ćemo zanimljivu foto-izložbu u spomen na sve naše nonice i noniče.

NAŠE BIŽINONE, NONE I MATERE ZIS DEGAMI

Obitelj Plešić: fotografija iz 1929. godine

S lijeva na desno Toni-Anton Plešić, Katarina Plešić r. Kurelić, Anđelo Plešić, Mateja Plešić r. Butković i Ive Plešić



Fotografija iz 1917. g.
Klementina-Menta Argentin, Filomena-Mena Argentin,
Katarina Argentin – Androvica r. Rukonić, Antić Argentin



Fotografija iz 1903. g.
Nikola Soldičić sin Ivanke, Nikola Soldičić brat Marije
Soldičić, Ivanka Soldičić, Marija Soldičić udata Maver –
Markovica (rođena na Murtovniku 1895.)



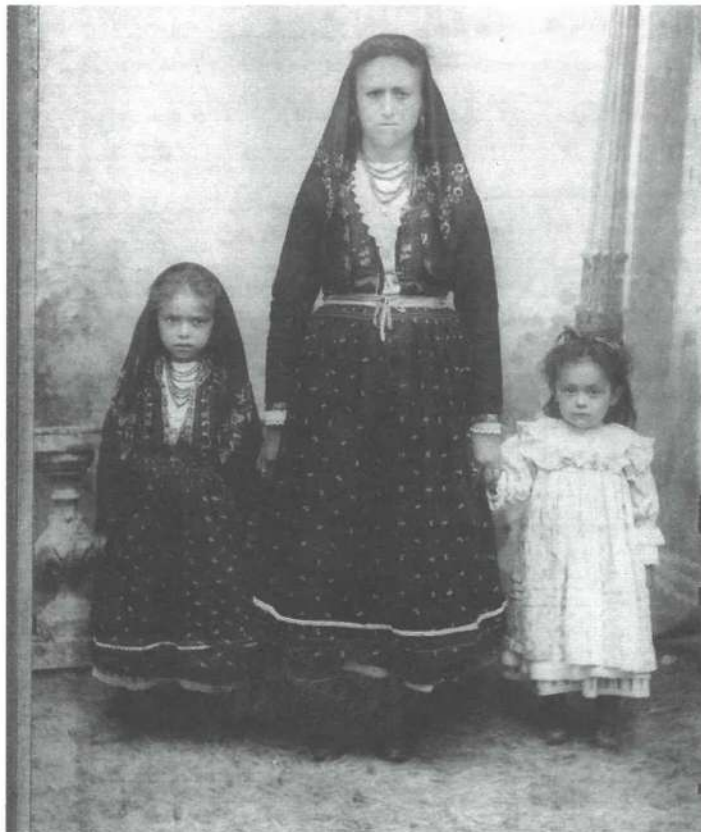
Fotografija iz 1915. g.
Antonia-Ante Galjanić, Ive Galjanić sin Vitorije,
Vitorija Galjanić r. Rogović



Fotografija iz 1910. g.
Lunzarija Bernabić udata Vidulić, Bepa Bernabić r.
Hrončić, Ive Bernabić, Mateja Bernabić udata Vidulić,
stoji ispred Andreja Bernabića



Fotografija iz 1928. g.
Lina Badurina r. Lekić, Marija Lekić r. Muškardin, Ive Lekić



Fotografija iz 1902. g.
Marija Bonić r. Rukonić rođena 1897., Dumica Rukonić – Paulova, Santa Nikolić r. Rukonić rođena 1899.



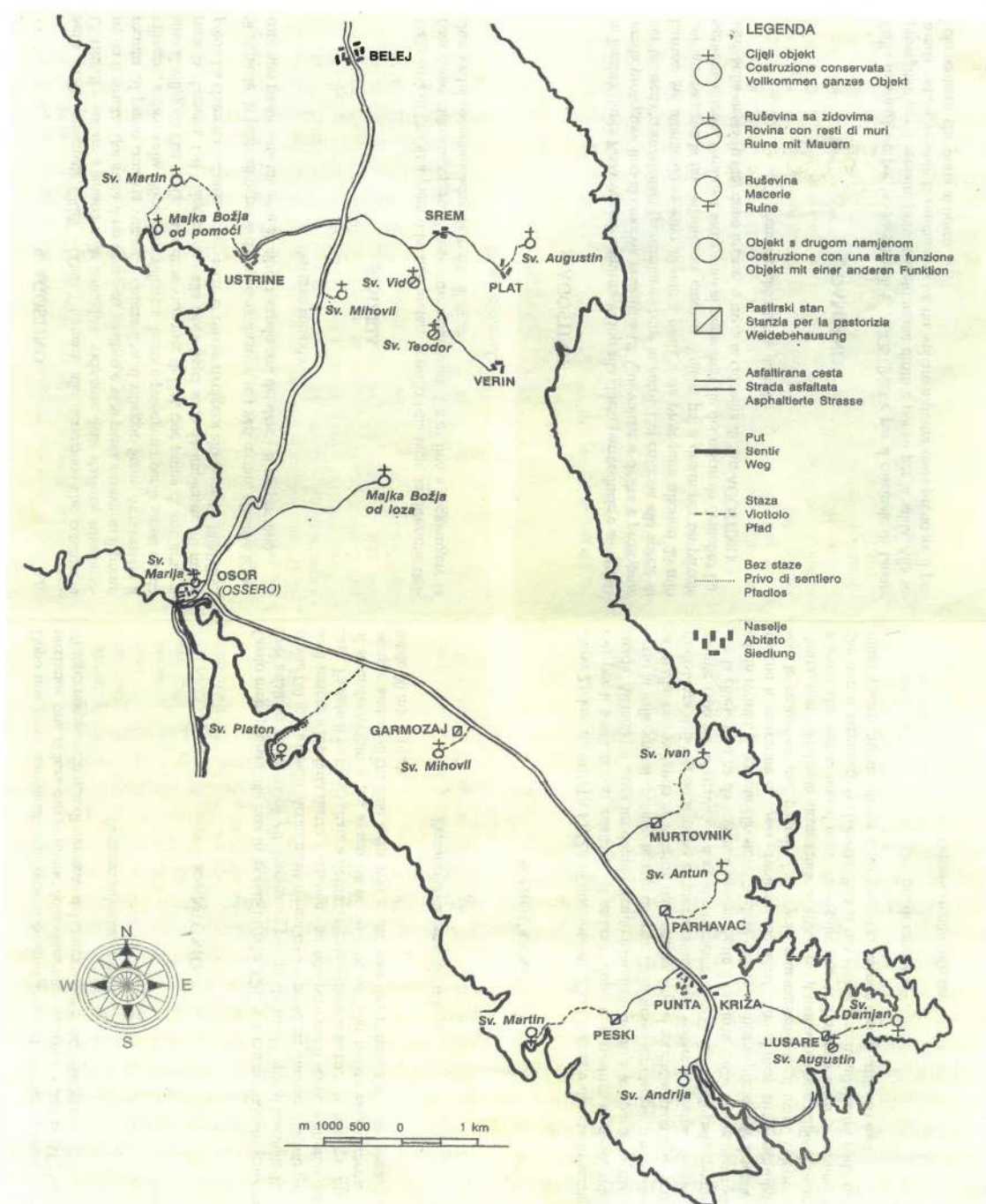
Fotografija iz 1942. g.
S lijeva na desno stoje: Plešić Anđelko, Anton, Ivo, Rina, Tereza, Marija (Marići), Nikola i Vinko

PUNTARSKI STAN PARHAVAC

Na lokalitetu koji se puntarskim dijalektom naziva Parhavac, nalazi se jedan od mnogobrojnih pastirskih stanova – »stuan«, koji okružuju naselje Punta Križa, u kojima se, u ne tako davnoj prošlosti, odvijao vrlo živ i dinamičan život tijekom cijele godine, a naročito u vrijeme obavljanja osnovnih sezonskih poslova, kao što su bili mužnja ovaca i pravljenje ovčjeg sira u proljeće te sječa ogrjevnog drva – crnike u zimskim mjesecima.

Parhavac je »stuan« najbliži Punti Križa i zasigurno je jedan od najstarijih naseljenih povijesnih lokaliteta na našem području. Na Parhavcu se živjelo daleko ranije nego je uopće i nastalo samo naselje Punta Križa.

Područje Parhavca je izuzetno vrijedan povijesni lokalitet, do sada nedostavno istražen te predstavlja vrlo značajan spomenik ruralne arhitekture koja, nažalost, s vremenom propada i gotovo potpuno nestaje.



Karta iz knjige »Osamljene creske crekvice – južni dio otoka Cresa« autora Irene i Maria Šlosar

Lokalitet Parhavac

Lokalitet Parhavac smješten je na južnom dijelu otoka Cresa, istočno od jedine ceste koja povezuje Osor s krajnjim jugom otoka, te u neposrednoj blizini naselja Punta Križa. Toponim Parhavac uglavnom je vezan za pastirski stan kojemu se pristupa neasfaltiranim, ali širokim putom s otočke magistrale. Taj je pastirski stan jedan od mnogih takvih graditeljskih sklopova koji, svojom brojnošću i specifičnošću, čine svojevrsan fenomen otoka Cresa.

Pastirski stanovi su stočarska gospodarstva, vlastelinske ekonomije, oblikovane kao manji i koherentni graditeljski sklopovi koji se grade u vremenskom rasponu od 17. do 19. stoljeća. Njihovi su vlasnici stanovali u većim otočkim centrima, najčešće u Cresu, dok je posao oko vođenja vlastelinske ekonomije na stanu obavljao bravar. Zapravo je on bio upravitelj stana, te je vodio brigu oko svih poslova: izrade sira, oko janjaca i striže ovaca.



Zajedno s pastirima dobivao je godišnju nagradu, u naturi (jednu trećinu sira, vune i janjaca). Zgrada u kojoj je stanovao bravar bila je redovito nešto veća, čime je istaknuta razlika u društvenom položaju. Stan je, uz gospodarske objekte i stambene zgrade za smještaj pastira, ponekad imao i palac, ladanjsku kuću u kojoj je povremeno odsjeo vlasnik. U okviru stana postojala je i lokva, najčešće jedini izvor pitke vode, dok je u 19. stoljeću počela izgradnja šterni. Kao sastavni dio stana, suhozidom su bili odvojeni posebni prostori za mužnju – margari. Prostorna organizacija u većim pastirskim stanovima i stalnim zaselcima bila je slična: stambeni objekt čine jezgru dok su gospodarski objekti ponajviše locirani na vanjskom obodu sklopa.

Kako su ta mala gospodarstva međusobno bila vrlo udaljena, živjela su autonomno, kao autarkične cjeline.

Većina pastirskih stanova otoka Cresa očuvala je izvorne kvalitete graditeljskog fonda, neokrnjenu povijesnu matricu i prostornu kompoziciju, međutim potpunim napuštanjem takvog tipa ekonomije potpuno su opustjeli. Danas su ti sklopovi uglavnom teško dostupni, izoli-

rani, a obzirom na nedostatak osnovne komunalne opremljenosti, neatraktivni za stanovanje i uglavnom zaboravljeni.

Određeni broj stanova, međutim, naročito na prostoru južnog Cresa, nestručno je adaptiran u funkciji vikend – stanovanja, što je uzrokovalo gubitak izvornih ambijentalnih vrijednosti, te umanjilo kulturni potencijal tih specifičnih graditeljskih cjelina.

Stan Parhavac, također je doživio recentnije adaptacije. Iako je svakako poželjno vraćanje u život tih izoliranih povijesnih cjelina, potreban je pažljiv izbor materijala i metoda koje se koriste prilikom revitalizacije, uz najveće moguće poštovanje tradicije i funkcija prostora. Prilagođavanje povijesne arhitekture suvremenim potrebama može se provoditi i uz minimalne fizičke intervencije, koristeći tradicijske oblike i materijale.

Stan Parhavac (s obzirom na pomalo narušenu izvornu vrijednost recentnijim adaptacijama) danas je atraktivan uglavnom zbog svoje pripadnosti grupi specifičnih graditeljskih cjelina, pastirskih stanova otoka Cresa, koji su naročito zastupljeni na otočkom sjeveru Tramuntani i krajnjem jugu, prostoru Punta Križa. Međutim, svakako je atraktivniji i vredniji s kulturno-povijesnog aspekta, povijesni kompleks smješten sjeverozapadno od opisano pastirskog stana.

Taj kompleks može se interpretirati kao povijesni nukleus kasnijeg pastirskog stana Parhavac, koji i svojom funkcijom odgovara ulozi preteče kasnijeg stočarskog gospodarstva. Riječ je o ostacima gospodarskog – ladanjskog kompleksa creske plemićke obitelji Antoniazza de Bocchina s kapelom sv. Antuna opata.

Obitelj Antoniazza de Bocchina pripada društvenom sloju nasljednika vlastele srednjovjekovne creske komune i datira iz 1274. godine, a prvi podaci o plemstvu zabilježeni su u 15. stoljeću, od kada potječe i grb obitelji, te kada članovi ove obitelji postaju donatori otočkih samostana franjevaca – trećeredaca.

U razdoblju renesanse (15. i 16. stoljeće), među plemstvom popularan je život na ladanju, odnosno povremeni boravak u vangradskom prostoru. Građevina na lokalitetu Parhavac vjerojatno je korištena za povremeno stanovanje, a svakako je povezana s gospodarskim imanjem plemićke obitelji. Zato se može nazvati gospodarsko-ladanjskim kompleksom.

Taj kompleks čine impozantni ostaci građevine s fortifikacijskim (obrambenim) elementima koji su bili potrebni radi udaljenosti od sigurnosti obzidanih gradova. Zapadni dio građevine tako je mogao imati ulaznu i obrambenu funkciju, s obzirom da je prema vanjskom prostoru rastvoren samo jednim portalom, dok je s istočnim (stambenim?) dijelom komunicirao prizemnim portalom, prozorskim otvorima i kamenim stubištem. Istočni dio građevine bio je zaštićen, s obzirom na potpunu zatvorenost vanjskih zidova, sve do treće etaže gdje su postavljeni prozori.



Sa sjeverne strane toga zdanja smještena je privatna ili zavjetna kapela obitelji Antoniazzi de Bocchina, posvećena sv. Antunu opatu, zaštitniku od bolesti i požara, te domaćih životinja i uzgoja stoke. Na pripadnost kapele plemićkoj obitelji upućuju inicijali A. B. uklesani u oltar, kao i grb obitelji Antoniazzi de Bocchina. Ova kapela tipološki pripada brojnoj skupini otočkih



Ulazna vrata u samostan na Parhavcu

kapela iz 15. stoljeća, a datum izgradnje potvrđuje i 1485. godina uklesana na oltaru. Ima pravokutnu apsidu, zašiljeni bačvasti svod, portal u obliku zašiljenog luka i zvonik na preslicu. Portal i trijumfalni luk apside građeni su od vrsno klesanog kamena oštih bridova.

Na unutarnjem licu zidova kapele dijelom su očuvani zagasito crveni posvetni križevi.

Posvetni križevi dio su obreda dedikacije, odnosno posvete crkve, kojoj je cilj udaljavanje zlih duhova i nečistih sila sa svetog mjesta. Posvetni se križevi tako ucrtavaju na dvanaest mjesta u unutrašnjosti crkve, koja su prethodno premazana svetim uljem na spomen dvanaest apostola.

Gospodarsko-ladanjski kompleks creske plemićke obitelji Antoniazzi de Bocchina s kapelom sv. Antuna opata funkcionalna je cjelina koja održava renesansnu kulturu vladanja vangradskim prostorom, ovisnu o specifičnim gospodarskim prilikama života na otoku, te predstavlja visokovrijednu kulturno-povijesnu cjelinu izrazitog kulturnog i turističkog potencijala.

Na ovom je mjestu potrebno istaknuti i da je širi areal lokaliteta evidentiran i kao potencijalna arheološka zona, s obzirom na pretpostavke postojanja ranosrednjovjekovnog naselja i groblja.



Istočni zid samostana

Zemljopisni smještaj

Parhavac se nalazi na blagoj uzvisini, okružen brojnim pašnjacima i bujnom šumom crnike, na nadmorskoj visini od 60 metara. Do njega se najjednostavnije dolazi s asfaltirane ceste Osor – P. Križa, s mjesta gdje se na oko 600 metara prije naselja Punte Križa nalazi raskršće, odnosno odvojak ceste za Parhavac, označen putokazom. Od ovog mjesta do stana Parhavac vodi uska neasfaltirana cesta u dužini od oko 700 metara. Do kuća na Parhavcu može

se doći i automobilom, što nije preporučljivo, jer je put uzak, a mimoilaženje vozila gotovo i nije moguće. Od kuća na Parhavcu do povijesnog lokaliteta – crkvice Sv. Antuna i samostana vodi i dobro obilježena staza dužine oko 850 metara. Od ove crkvice prema moru vodi staza (također označena) kojom se za desetak minuta stiže u uvalu Varč.

Drugom se stazom, koja nije označena i dosta je zarasla, može u istoimenu uvalu stići i putem koji ne

prolazi uz crkvicu Sv. Antuna već ona vodi nešto južnije.

Osim ovih putova, s Parhavca vode staze do uvale Tanki te do uvale Paskvara, odakle se preko uvale Ul može doći do sela Punte Križa.

Iz Parhavca također vodi dobro očišćen i markiran put prema pastirskom stanu Murtovník, dug oko 1700 metara, sa skretanjem desno prije Murtovníka gdje se stazom može stići do uvale Javorna. Osim toga postoje putevi koji od Parhavca

(preko asfaltirane ceste) vode prema stanovima Peski i Smriječje.

S Parhavca se pruža predivan pogled prema uvali Ul na istoku, te otočiću Trstenik i dalje prema Rabu. Na sjevernoj strani vidi se Vela Straža koja je na 154 metara nadmorske visine. Prema zapadu pogled seže do Osorščice te južno do dijela otoka Lošinja odnosno prema Velom Lošinju i brdu Sv. Ivana iznad njega.

Do Parhavca vodi provizoran površinski cjevovod priključen na vodovod Osor – P. Križa te su pojedine kuće opskrbljene tekućom vodom. Opskrba električnom energijom nije moguća iako je do dalekovoda koji opskrbljuje P. Križa udaljenost sama 600 metara zračne linije.

Sve stambene zgrade na Parhavcu, kojih ima osam, izgrađene su u nizu, jedna do druge, na način da su im zajednički jedan ili dva zida, što je jedna od karakteristika pučke arhitekture u nas. Na ovaj način graditelji su postizali ponajprije zna-

čajnu uštedu (trebalo je izgraditi barem jedan temelj i zid manje), a postizala se i mnogo veća sigurnost stanovništva, jer su sve zgrade činile jedan sklop, gotovo utvrdu. U ovom slučaju, na Parhavcu, zgrade su spojene u obliku slova L.

Samo su pojedine manje gospodarske zgrade (kao što su štale za držanje konja, magaraca i koza) te kokošinjci i »koci« za držanje svinja, bili smješteni u neposrednoj blizini stambenih zgrada ili ponešto udaljeni od njih.

Na području Parhavca, osim više manjih lokava, nalaze se i tri veće, značajnije, koje su bile od presudne važnosti za prikupljanje vode neophodne za napajanje ovaca i ostalog blaga, naročito u vrijeme sušnih ljetnih mjeseci. Lokve Podanci i Pukaj, nalaze se južno od naselja Parhavac, dok se lokva Skopje nalazi na sjevernoj strani.

Parhavac je, do ne tako davno, bio jedno od važnijih naselja s vrlo živom

komunikacijom stanovnika ovog stana i ostalih koji su se u prolazu ili poslom kretali ovim područjem. Brojni putovi služili su prometnoj povezanosti, koja se odvijala pješice, na magarcu ili konju, Parhavca s ostalim pastirskim stanovima te s »središtem« tih stanova – Puntom Križa. Ti su putovi osim narečenog služili za svakodnevne odlaske do brojnih pašnjaka – ograjica (radi obilaska stada ovaca), do okolnih šuma (radi njene sječe), do lokava (radi opskrbe vodom) te zbog odlaska do brojnih »geta« u uvalama Paskvara, Varč, Trstena, Tanki, Vela i Muala Javorna u koje su se dovozila posječena drva crnike s područja Parhavca, radi ukrcaja na brodove.

Sve ove narečene zemljopisne vrijednosti Parhavca bile su razlogom da su žitelji našeg otoka, vrlo rano, već u ona davna vremena, shvatili njihov značaj, te su se na ovom lokalitetu nastanili i pronašli svoju egzistenciju.

Crtice iz povijesti

Iako nema dovoljno preciznih podataka o prvim stanovnicima na Parhavcu, ostaci nadgrobnih humaka i gradina, još uvijek uočljivih uz sadašnji pješački put koji vodi od Parhavca prema Murtovcu i Mataldi, ukazuju da se na ovom području život odvijao još u prapovijesti.

Neki povijesni izvori, kao što su primjerice pronađen i sačuvan ulomak pleterne skulpture s Parhavca, mogu se datirati u predromaničku skulpturu koja obuhvaća vrijeme od sedmog do jedanaestog stoljeća. Taj kameni pletter, prema nalazima i zaključcima arheologa, nastao je u 9. ili 10. stoljeću.



Ulomak grede, vapnenac, dužine 50, visine 15, širine 10 cm, pronađen je kod crkvice Sv. Antona na Parhavcu. Opis: niz troprutih učvorenih krugova. U zavijucima su dva tropruta ljliljana i

virovita ružica. Datacija IX/X. st.

U skladu s tim podatkom ostaci samostanskog kompleksa, koji su još i danas djelomično sačuvani i vrlo dobro vidljivi, najvjerojatnije su nastali u vrijeme kada i pronađeni pletter.

Crkvicu Sv. Antuna, izgrađenu u neposrednoj blizini zidina samostana, prema povijesnim podacima podigla je creska plemićka obitelj Antoniazzo – Bocchina.



Fotografija zida kuće u Nerezinama, Vručić br. 10, na kojem se danas nalazi ugrađen ulomak kamene grede s Parhavca. Prema predaji ovaj je ulomak pleterne skulpture s Parhavca u Nerezine donio pok. Blaž Zorović i tako ga sačuvao od nestanka.

U toj se crkvici nalazi grb ove obitelji na kojem je uočljiva uklesana godina 1485, što ukazuje na činjenicu da je crkvice izgrađena najkasnije u 13. stoljeću.

Bjelodano je da se na Parhavcu već od najkasnije 9. stoljeća odvijala značajna gospodarska i vjerska aktivnost te da je obitelj Antoniazzo – Bocchina, a kasnije obitelj Mitis, kao posjednik ovog područja tu organizirala poljoprivrednu i stočarsku proizvodnju koju su obavljali ondani redovnici i naseljeni najamni radnici – koloni.

Plemićke obitelji Antoniazzo – Bocchina, te kasnije Mitis, kao vlasnici većeg dijela zemljišta na Parhavcu (pašnjaci, šume, obradivi dolci), kontinuirano su bili prisutni na ovom lokalitetu do 1945. godine kada im je zemljište nacionalizirano.

Ovi podaci nameću logičan zaključak da lokalitet Parhavca predstavlja izuzetno vrijednu povijesnu i kulturnu baštinu, nažalost do sada nedovoljno istraženu i valoriziranu.

PLEMIČKA OBITELJ ANTONIAZZO – BOCCHINA

Creska plemićka obitelj Antoniazzo – Bocchina, za koju se smatra da je na Parhavcu izgradila gospodarsko-ladanjski kompleks, samostan i crkvicu Sv. Antona opata, u Cresu je prema povijesnim izvorima prisutna još od 11. stoljeća. Prvi član ove obitelji u povijesnim se spisima, koji govore o Cresu spominje imenom Angelo davne 1274. godine.

Ova je obitelj velikim novčanim sredstvima darivala samostan u Martinšnjici tijekom njegove izgradnje, a o svom je trošku podigla i samostan na Porozini.



Opis grba: u normanskom štitu nalaze se dvije paralelne kose grede koje se pružaju od desnog gornjeg do lijevog donjeg ugla, dok se s desne strane grba nalazi slovo A, a s lijeve strane slovo B.



Ostaci gospodarske zgrade obitelji Mitis

PLEMIČKA OBITELJ MITIS

Obitelj Mitis na Cresu potječe od Ivana koji se doselio u Cres iz Toricella kao venecijanski građanin. Neko je vrijeme boravio i na Krku te mu se grb nalazi u franjevačkom samostanu u mjestu Krk.

Ignazio Mitis, koji se prvi spominje u katastarskim knjigama kao vlasnik imanja na Parhavcu, oženio je Mariju Petris, koja je potomak jedne od najpoznatijih creskih plemićkih obitelji.

Grb obitelji Mitis i danas se nalazi na dvorišnoj fasadi kuće u Cresu koju je Ignazio izgradio 1925. godine.



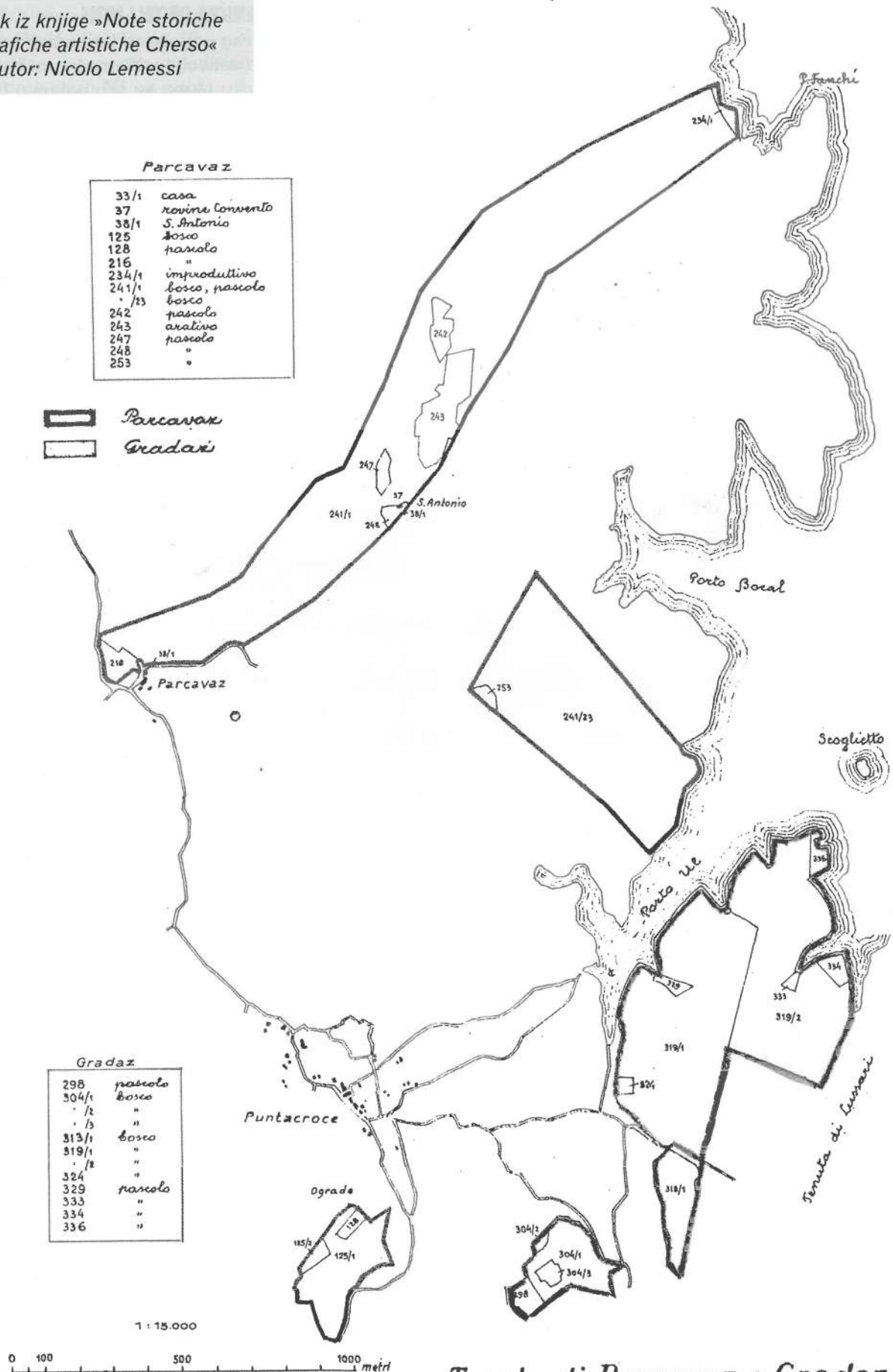
Opis grba: u razvedenom štitu nalazi se bijelo janje na zelenoj podlozi. Oko glave janjeta je zlatna aureola, a na janjetu smeđi križ na čijem se kraju viori bijela zastavica. Iznad janjeta su tri šesterokrake zlatne zvijezde. Na vrhu štita je kruna s pet jezičaca. Sve opisano nalazi se u ovalu, a pri dnu su smješteni stilizirani biljni motivi.

Podaci o grbovima preneseni su iz knjige »Heraldički Cres« autorice Jasminke Čus – Rukonić.

Obitelj Mitis je na Parhavcu imala u vlasništvu zemljište ukupne površine od 88 hektara, od čega je bilo 2,5 hektara obradive površine, 8,5 pašnjaka i 76 hektara šume. Osim posjeda na Parhavcu, bili su vlasnici posjeda na predjelu Gradac pored Punte Križa čija je površina iznosila 37 hektara (2,4 ha obradive zemlje i 35 hektara šume crnike) te velikog posjeda na Tramuntuani pored sela Konec, veličine 142 hektara.

Tekst i fotografije grbova u članku korišteni iz knjige »Heraldički Cres« Jasminke Čus-Rukonić

Izvadak iz knjige »Note storiche geografiche artistiche Cherso«
 Autor: Nicolo Lemessi



Tenute di Parcavaz e Gradaz

Stanovnici Parhavca

Prema službenim podacima iz prvog popisa stanovništva, koji je u našem kraju izvršen 1880. godine, u vrijeme vladavine Austro-Ugarske Monarhije, na Parhavcu je bilo izgrađeno šest stambenih objekata, u kojima su njihovi vlasnici boravili samo privremeno, uglavnom u vrijeme mužnje ovaca i sječe šume.

Popisom stanovništva iz 1910. godine na Parhavcu je registrirano osam kuća, iz čega proizlazi da su u razdoblju od 30 godina, koliko je proteklo između dva popisa stanovništva, izgrađene dvije nove kuće. Ovaj je popis utvrdio da su tada na ovom pastirskom stanu stalno boravile četiri osobe.



Sljedeći popis stanovništva izvršen je 1927. godine u vrijeme talijanske vladavine našim krajevima i tada je na Parhavcu registrirano osam zgrada s čak deset stalnih stanovnika.

Prvi popis stanovništva nakon II. svjetskog rata izvršen je 1946. godine. U to se vrijeme vodila žestoka diplomatska borba između ondašnje Federalne Narodne Republike Jugoslavije i Republike Italije zbog definiranja granica između ovih dviju država.

Zbog dugotrajnijih nesuglasica i nepomirljivih stajališta formirana je saveznička komisija sastavljena od sedamnaest članova iz zemalja pobjednice II. svjetskog rata (SAD-a, SSSR-a, Francuske i V. Britanije).

Članovi savezničke komisije obišli su gotovo sve sporne krajeve i na temelju utvrđenog stanja na terenu sačinili prijedlog razgraničenja ondašnjih država Jugoslavije i Italije.

Za potrebe te savezničke komisije vlasti FNRJ sačinile su i tiskale knjigu »Cadastre National De L'Istrie« u kojoj se između ostalih brojnih podataka za slovenski i hrvatski dio Istre te područje Hrvatskog primorja, nalaze podaci i za pastirski stan Parhavac. Prema tim podacima te 1946. godine bilo je osam stambenih zgrada, od kojih je samo jedna bila stalno nastanjena te je u njoj živjela obitelj Lekić.

Sljedeći popisi stanovništva, koji su vršeni svakih 10 godina, na Parhavcu više nisu zabilježili stalne stanovnike.

Kuće su se još neko vrijeme koristile pri sezonskim poslovima njihovih vlasnika, a danas se neke privremeno koriste. Samo u jednoj kući na Parhavcu, gotovo stalno tijekom cijele godine, boravi jedan bračni par iz Njemačke, veliki zaljubljenici u prirodu, Herbert i Karin Kromat iz Mannheima. Oni su kupili kuću na Parhavcu prije sedamnaest godina i od tada su mu neprestano vjerni.

Vrijedno je zabilježiti i za buduće generacije sačuvati podatke o svim obiteljima koje su u novije doba na Parhavcu imale svoje pašnjake ili šume te stambene objekte u kojima su neki stalno, a neki povremeno živjeli.

Zgrade su na pastirskom stanu Parhavac smještene zajedno, jedna do druge, u sklopu koji ima oblik nepravilnog slova L.

Prvu zgradu, ako po gornjem katastarskom planu krenemo slijeva nadesno, označenu katastarskim brojem 33/1 i danas lokalno stanovništvo naziva »Mitiševa kuća« jer je ona od njene izgradnje uvijek bila vlasništvo creske veleposjedničke obitelji – Mitis. Vlasnici u njoj nisu živjeli, već u Cresu, a na Parhavac su povremeno dolazili radi nadgledanja svog imanja.



Parcavaz

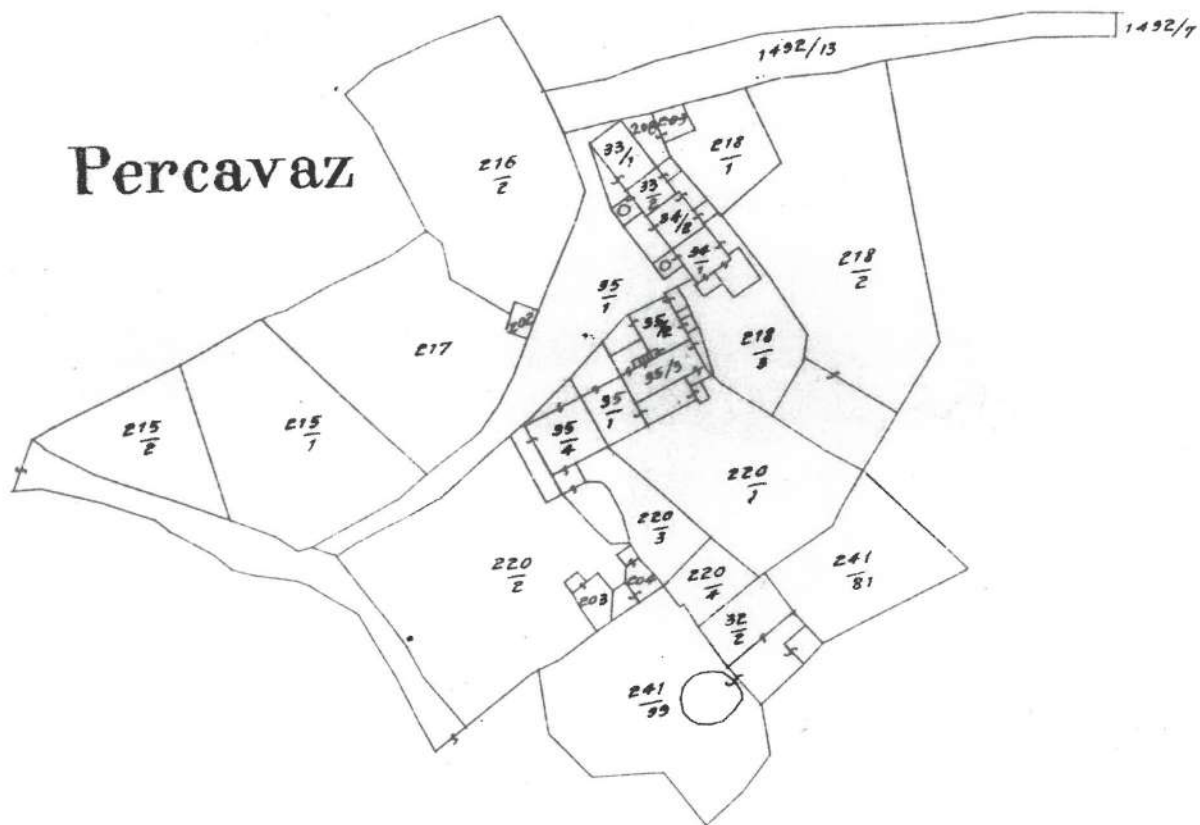
Autor crteža *Nicolo Lemessi*

U ovoj je kući stanovao »bravar« sa svojom obitelji, koji je brinuo za stado ovaca te za svoj rad dobivao 1/3 proizvedenog mesa – janjaca, te sira i vune. U kući su u vrijeme sječe šume bili smješteni i najamni radnici koji su uz bravara sjekli drvo crnike u razdoblju od listopada do travnja a potom drvo na konjima ili magarcima prevozili – »gonili« na »get« – mjesta gdje su se iz obližnjih uvala Paskvara, Varč, Tanki, Vela i Muala Javorna te Trstena drva ukrcavala na brodove.

Prema prvom upisu u zemljišne knjige, 1895. godine, koji je izvršen u vrijeme austro-ugarske vladavine ovim prostorima, vlasnik kuće bio je Carlo Mitis, sin Ignazia iz Cresa. Posljednji bravari Mitisa bili su Ivan Toić – Coto te Mario Marušić – Ivančić (do 1945. godine).

KOPIJA KATASTARSKOG PLANA

MJEILO 1 : 1000



Nakon II. svjetskog rata kuća i zemljište Mitisa je nacionalizirano te je zgradu preuzela Opća poljoprivredna zadruga iz Punte Križa. U to vrijeme u kući su boravili bravari koji su ugovorno radili za Zadrugu, ali u njoj nisu stalno živjeli već su u njoj boravili samo u vrijeme mužnje ovaca, pravljenja sira i striže ovaca. Posljednji koji su kao zaposlenici Zadruge boravili u ovoj kući bili su Radica i Milan Pinezić.

Sljedeća kuća, slijeva nadesno, označena katastarskim brojem 33/2, prema prvom upisu u zemljišne knjige od 16.12.1904. godine, bila je vlasništvo Antuna Toića, sina Marka. Nakon toga vlasnici su postali Ivan Karlić sa suprugom Pinom iz Nerezina, a potom njihov sin Mario Karlić.

Vlasnik naredne kuće u nizu, označene u zemljišnim knjigama pod brojem 34/2, prema prvom upisu iz 1886. godine bio je Ivan Lekić, sin Antona. U ovoj kući, za razliku od ostalih obitelji, koje su na Parhavcu živjele privremeno, stalno je, sve do svoje smrti, živio Jakin Lekić sa svojom suprugom Androm – Andreinom r. Žuklić – Popićevom. Kako nije imao nasljednika, jer mu je sin Ivić, nažalost prerano umro, kuća je pripala kćerci njegovog brata Marka, Vesni Kovačić r. Lekić.



Jakin i Andra Lekić – posljednji stalni stanovnici Parhavca 1967.

Ova kuća imala je tu »sreću« da je i danas stalno nastanjena jer u njoj, gotovo cijele godine živi obitelj Kromat iz Mannheima u Njemačkoj. Bračni supružnici Karin i Herbert, poznati glazbenici i zaljubljenici u prirodu, na Parhavcu su našli svoj mir i drugi dom.

Četvrta kuća, katastarskog broja 34/1, prvi je put u zemljišne knjige upisana 1889. godine i tada je kao vlasnik naveden Frane Lekić, sin Antuna iz Nerezina. U ovoj je kući Frane boravio sa svojom suprugom Mateom tijekom mužnje ovaca, a ostali dio godine u svojoj kući u Nerezinama. Frane i Matea imali su brojno potomstvo koje su činili sinovi Roko, Ive, Osip, Dumina, Alviž i Toni te kćerke Sava, Margareta, Marica i Matea. Svi su oni dio svog djetinjstva proveli na Parhavcu uživajući u dječjim igrama, ali i radišno pomažući roditeljima. Današnja je vlasnica kuće Franka Sokolić kći Osipa iz Nerezina.



»Kudejovičina kuća« iz 1961.

Sljedeća kuća označena katastarskim brojem 35/2 prema prvom upisu u zemljišne knjige, davne 1890. godine, pripadala je Ghersan Filomeni, rođenoj Bonić, udovici Ivana, te njenoj djeci Antonu, Ivanu i Mariji. Ova je kuća kod mještana poznata kao »Kudejovičina kuća«, po vlasnici iz Svetog Jakova, znanom po nadimku Kudejovica. Kasnije je vlasnica kuće postala Gašparina Šigović – Gašparinjeva, odnosno njene kćerke Marići i Antonija, udata Badurina.

Prva kuća koja, u nizu gotovo spojenih zidova čini drugi krak slova L koji se proteže u smjeru zapad – istok, označena je katastarskim brojem 35/3. Prvi upis ove zgrade u katastarske knjige izvršen je 1887. godine. Tada su kao suvlasnici upisani Lekić Katarina, Mikelina i Domenika, Zorović Domeniko, Antonio i Biagio (svi potomci pokojnog Antona) te Zorović Domenika supruga Ivana, rođena Zorović i Katarina Pinezić, supruga Marka rođena Zorović svi iz Nerezina. Sljedeći vlasnik postao je Lekić Dumić – Panća sa suprugom Anticom, odnosno njihov sin Toni, a kasnije njegovi nasljednici Dumić i Krešencijo Lekić.

Naredna zgrada katastarske oznake 35/1, prvi je put upisana u zemljišne knjige 1889. godine kao vlasništvo Milušić Ivanke rođene Rogović, supruge pokojnog Antona. Potom su vlasnici postali Menigo Zorović – Fran-

kulin, sa suprugom Maricom. Oni su na Parhavcu živjeli veći dio godine, a samo su povremeno odlazili u Nerezine.

U Puntima Križa se još pamti da je Marica, osim ovaca na Parhavcu, imala dvadeset ovaca i na Velom Mikložuuanu te je u vrijeme mužnje svakog dana, ujutro i navečer sa Parhavca odlazila pomusti ovce na Mikložuuan, prevaljujući tako put od punih 20 kilometara dnevno. Putem je plela čarape i molila. Došavši pred crkvu u Puntima Križa, zastala bi pomolila se i s kantom mlijeka nastavila svoj maratonski dnevni put. Ona je posljednja održavala crkvicu Svetog Antona na Parhavcu i čuvala ključ njenih ulaznih vrata.

Nasljednici Maniga i Marice bili su njihova djeca Blažić, Toni, Dumić i Marići, a potom su kuću naslijedili Marčelino i Mario Zorović, sinovi Blažića.

Posljednja kuća u nizu, upisana u katastar pod brojem 35/4, ujedno je i posljednja koja je izgrađena na Parhavcu. Dok su sve ostale zidane od kamena, ova je izgrađena od cigle, te je veća – »na palac« i konfornija.

Sav materijal potrebit za izgradnju ove kuće, upisane u katastar 1909. godine, prenesen je na konjima i magarcima iz uvale Ul do Parhavca. Vlasnik kuće bio je Antonio – Toni Ljolja iz Svetog Jakova, koji se prema ondašnjim pojmovima obogatio u SAD-u te je po povratku u rodni kraj kupio zemljište na Parhavcu i sagradio ovu zgradu. S njim su na Parhavcu boravili njegova braća i sestre Ive, Anica, Mika i Marica. Nažalost, zbog neriješenih imovinsko-pravnih odnosa i ova je zgrada napuštena, urušena i devastirana.



Kuća Tonija Ljolja

Iz ovog pregleda žitelja koji su živjeli na Parhavcu razvidno je da je na ovom pastirskom stanu između dva svjetska rata povremeno živjelo i više od 40 stanovnika, dakle gotovo više nego danas u Puntima Križa. Obradivali su se svi »tijezi i dolci« - sve raspoloživo poljoprivredno zemljište, redovito su se sjekle sve okolne šume crnike, korištene su sve pašnjačke površine. Prema grubim procjenama, iako je na ovom području malo pašnjaka jer prevladavaju šume, paslo je više od 300 ovaca, jer je samo veleposjednik Mitis imao stado od 120 do 150 ovaca, dok su ostale obitelji mogle pasti 20 do 30 ovaca. Svaka je obitelj imala magarca, poneki konja i svinju, a obitelj Ljolja

je imala i kravu koja je u ono vrijeme na području Punte Križa bila raritet i prava atrakcija, te je upamćeno da su djeca na Parhavcu prvi put vidjevši kravu, plačući od nje bježala.

S Parhavca su nedjeljom i na »vele bluagdane« cijele obitelji odlazile u Puntu Križa na misu te je to doživljavano gotovo kao izlet u grad. Glave obitelji i mladići bi nakon mise ostali u seoskoj gostioni, odigrali »partidu« briškule i trešete ili more te popili »žmuj« vina. Majke i djevojke međusobno bi popričale, razmijenile novosti, a djeca bi se veselo poigrala. Bio je to u pravom smislu radostan dan, dan fizičkog i duhovnog odmora od svakodnevnog mukotrpnog truda i briga.

Na Parhavcu su se, kao i u ostalim pastirskim stano- vima oko Punte Križa, naročito u vrijeme mužnje, nast- njivale cijele obitelji s djecom, valjalo je pohađati i škol- sku nastavu (koju su do tada pohađali u Nerezinama), pa su i odlasci u školu bili vrlo zanimljivi.

Djeca s Parhavca čekala bi ostalu djecu koja su dolazila s još udaljenijih stanova, kao što su Smriječje, Matualda i Murtovník te zajedno odlazila u školu u Puntí. Tako su primjerice još i u godinama poslije II. svjetskog rata,

negdje 1949/50. godine u školu prvi kretali sa Smriječja Mariano i Mario Brako, potom bi im se pridružili Plešići s Matualde, zatim oni s Murtovníka te na Parhuavcu Marčelino Zorović i Dumić Lekić i onda zajedno pješačili do škole u Puntí, a potom se po završetku nastave vraćali istim putem svojim kućama.

Vrijeme je nažalost učinilo svoje, danas je Parhavac pust, pa osim ponekog zaljubljenika u prirodu, lovca ili krivolovca, ovim područjem nitko ne prolazi. Dolci su neobrađeni i zarasli u šikaru, lokve zamuljene, putovi gotovo neprohodni, ovce se ne pasu, a šuma vrlo malo sječe. U kućama Parhavca ne gore ognjišća, oko njih se ne igraju djeca. Ruševne kuće čekaju bolja vremena.

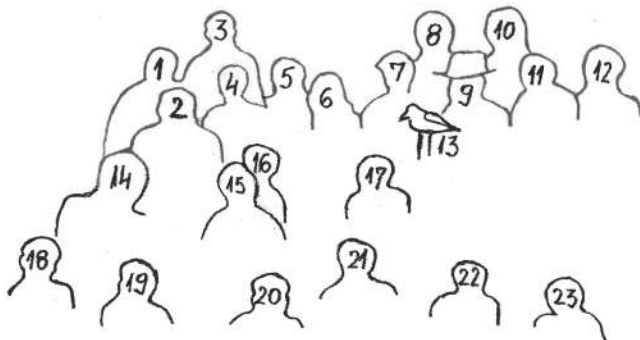
Duboko smo uvjereni da će vrijeme povratka na Parha- vac i Puntu Križa uskoro doći. To sigurno neće biti povratak u život na onaj negdanji način, već će to biti na način primjeren sadašnjem i budućem vremenu u kojemu se mogu pomiriti sačuvani prirodni resursi i suvremeni način življenja te pokrenuti ekološku poljopri- vredno-stočarsku djelatnost u skladu s novim trendo- vima u turizmu i na taj način oživjeti mjesto i osigurati dostojnu egzistenciju novim naraštajima – ufajmo se.



Fotografija snimljena na Parhavcu 1959. god.

Odrasli slijeva nadesno: Josip – Osip Lekić, Franca Sokolić, Antonija Lekić, Marčelina Lekić, Gašparina Šigović, Filomena Lekić, Andra Lekić i Jakin Lekić

Djeca slijeva nadesno: Lino Sokolić, Leda Sokolić, Krešencio Lekić, Mario Zorović i Tino Sokolić



Fotografija snimljena na Parhavcu 1932. godine
 1. Marija Lekić r. Muškardin 2. Anton Lekić – Toni 3. Josip Lekić – Osip Špaletičev 4. Margarita Sokolić r. Lekić 5. Mateja Rukonić r. Lekić 6. Duma Zorović 7. Dumić Zorović 8. Marija Zorović – Frankulin 9. Frane Lekić – Špaletić 10. Filomena Lekić r. Zorović 11. Lina Sokolić r. Lekić 12. Sava Marinculić r. Lekić 13. papagaj Tona Lekića 14. Nepoznat 15. Anton Zorović – Toni 16. Lina Badurina r. Lekić 17. Marići Zorić 18. Josip Marinculić – Bepo 19. Ive Lekić 20. Nepoznat 21. Nepoznat 22. Nepoznat 23. Franka Sokolić r. Lekić

Ovčarstvo na Parhavcu

Naseljavanjem prvih stanovnika na Parhavcu, koje možemo smjestiti u 9. ili 10. stoljeće, započele su i prve gospodarske aktivnosti na ovom području.

Za pretpostaviti je da su prvi stalni žitelji bili redovnici u



samostanu, čiji su ostaci i danas vrlo dobro vidljivi. Nameće se logičan zaključak da su oni bili prvi začetnici poljoprivredne i stočarske djelatnosti.

Životni moto ondanjih redovnika bio je »molitva i rad«, te su oni na području Parhavca, obradom ono malo plodne zemlje te uzgojem ovaca, proizvodili hranu za svoje potrebe. Zanimljivo je da su se bavili i svinjogojstvom tj. ispašom svinja u velikim šumama crnike koje daju obilan plod žira – »želuda«, o čemu još uvijek postoje sačuvana svjedočanstva mještana Punte Križa.

Pokojna Tonka – Antonija Rukonić r. Marušić, i sama rođena na Parhavcu 1885. godine (umrla 1977. godine), pričala je svojim potomcima kako su u vrijeme kada je njena majka bila mlada (dakle sredinom 19. stoljaća) na Parhavcu još uvijek boravili redovnici, te da joj je majka govorila da su »vaš konvijentu na Parhavcu živeli fruatři, ki su gojili prasci i hodili po kućah prosit aš su bili veli siromasi«.

Plemićka obitelj Bocchina-Antoniazzo iz Cresa, za koju se sa sigurnošću može reći da je bila vlasnikom posjeda na Par-



havcu već od 13. stoljeća, na ovom je području imala veliko stado ovaca za koje su skrbbili naseljeni koloni.

Kakvo je stanje u ovčarstvu bilo kroz mnoga prohujala stoljeća na Parhavcu malo je poznato jer su povijesni podaci vrlo nedostadni, ali se zna da je u vrijeme austro-ugarske i talijanske vladavine ovim krajevima najveći posjednik zemljišta na Parhavcu bila creska plemićka obitelj Mitis i da im je osnovna djelatnost bila ovčarstvo. Za njihova stada ovaca i za proizvodnju sira brinuli su najamni radnici, pastiri – »bravari«. Za Mitise su na Parhavcu radili bravari Toić Anton, a potom do 1945. godine Marušić Mario.

Nakon II. svjetskog rata nova je vlast nacionalizirala svu imovinu dotadašnjih veleposjednika. Tako je bilo i na Parhavcu pa su pašnjaci, zgrada i osnovno stado Ignazia Mitisa dani na upravljanje Gospodarskom dobru P. Križa, a potom Seljačkoj radnoj zadruzi »Proleter«, koja je kasnije preimenovana u Opću poljoprivrednu zadrugu Punta Križa.

Na Parhavcu je zadruga zatekla stado od oko 120 ovaca te s pojedinim zadrugarima – pastirima sklopila ugovore po kojima je pastir dobivao godišnje određenu sumu novca, a zauzvrat je morao Zadruzi predavati dogovorenu količinu janjaca, sira, maslina i vune.

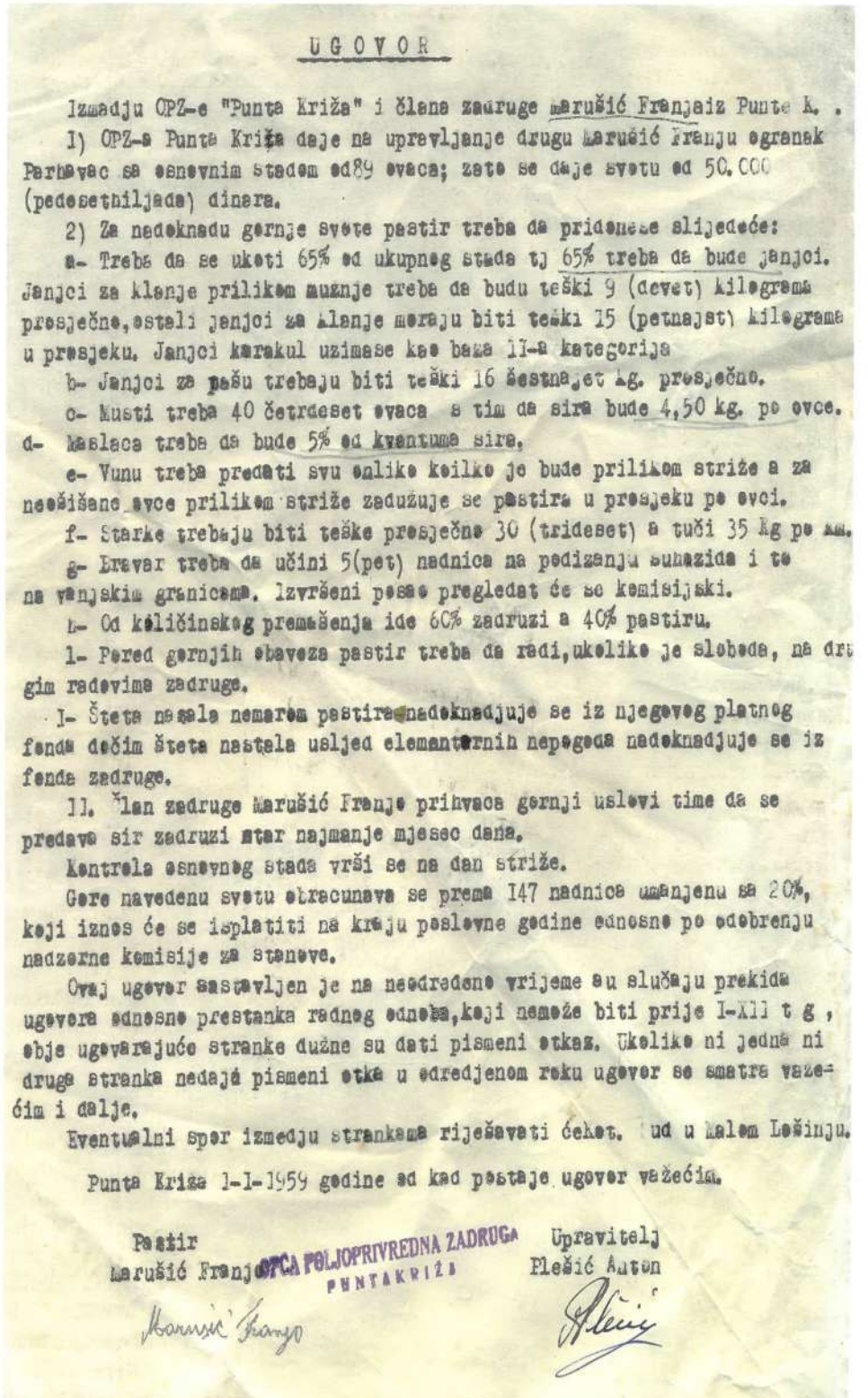
Primjera radi, navodimo stanje prema zapisniku Zadruga od 30. 03. 1954. u kojem se navodi da osnovno stado broji 110 ovaca od kojih su 93 plodne. Od broja plodnih ovaca, zadrugar je morao predati 80% janjaca, dakle 74, prosječne težine 12 kilograma. Također je imao obvezu musti 50 ovaca te po svakoj ovci predati 5,25 kg sira i još 10% masti od ukupne količine sira, kao i svu vunu. Sve premašene količine proizvoda, ako je do njih došlo, dijelile su se na način da je 50% bilo Zadruzi, a 50% pastiru.

Prema zapisniku te je 1954. godine na zadružnom ogranku Parhavac bravar Zadruzi predao 915 kg janječeg mesa, 276 kg sira, 29,5 kg masla te 15

komada starki ukupne težine od 450 kg, što je bilo više od količina određenih ugovorom.

Iz ovog Ugovora sklopljenog 1959. godine vidljivo je da su se međusobni odnosi između Zadruga i pastira djelomično mijenjali, ali i da je s vremenom opadao broj ovaca.

Propašću Zadruga ugasila se i ovčarska proizvodnja mesa i sira, što nažalost i traje i danas kad na Parhavcu, kako na državnom, tako i na privatnom zemljištu, uopće nema ispaše ovaca ili je ona gotovo beznačajna. Šume i pašnjaci Parhavca danas su carstvo jelena lopatara.



Ugovor OPZ P. Križa i Marušić Frana za ogranak Parhavac

Štuorije od Parhavca

Lokalitet na Parhavcu na kojem se nalaze crkvice Sv. Antuna i ruševine negdanjeg samostana, oduvijek je među žiteljima Punte Križa izazivao pozornost te su se s koljena na koljeno prenosile i raspredale mnoge priče o tajnovitosti tog područja kao i brojne verzije o nalazima i potragama za zakopanim zlatom i dragocjenim blagom.

Gotovo su svi stariji mještani Punte Križa govorili da su na Parhavcu živjeli redovnici »fruatrici«, dok su ih neki pobliže opisivali kao grčke redovnike ili samo Grke – »fruatrici Garci« ili »Garci«.

U svim tim pričama provlači se da su od nekuda dolazili neki neidentificirani ljudi, gotovo uvijek morskim putem, brodovima ili čamcima u uvala Ul ili Vrč te tražili zakopano blago – »zluato od Garci«.

Mještani te ljude uglavnom nisu vidjeli ili su ih vidjeli, ali im se nikada, zbog straha, praznovjerja ili slično, nisu približavali, niti s njima kontaktirali.

Kao dokaze da su te osobe tražile i iskopavale to navodno blago, sljedećih bi dana u blizini crkvice Sv. Antuna ili ponekad samostana nailazili na svježe iskopane rupe i humke iskopane zemlje. Prema jednoj od ovih priča iskopana se rupa nalazila na par metara od crkvice, točno ispred ulaznih vrata.

Posljednji ovakav događaj, prema iskazu svjedoka, zbilo se u godini odmah nakon II. svjetskog rata dok su se ostali događaji dogodili daleko ranije.

Osim mnogobrojnih kazivanja o traženju

zakopanog »grčkog blaga«, zabilježene su priče da se blago tražilo u zidovima crkvice Sv. Antuna i samostana. Jedna od takvih govori o događaju kada su jedne davne noći, tražeći zlato, nepoznati počinitelji s ulaznih vrata crkvice skinuli kamene ovrtnike – erte. Nešto slično dogodilo se i na zdanju samostana, a činjenica je da na današnjim ostacima samostanu nedostaju erte, po puntarsku »prazi«, na svim vratima i prozorima.

Misteriozno blago Parhavca traženo je na najneobičnijim mjestima pa su bezbožni lopovi išli tako daleko da su, prema kazivanju starijih Puntara, čak prepilili kip svetog Antuna, nasjedajući priči da se blago krije u kipu sveca.

Na Parhavcu su se i u našoj bližjoj povijesti događali i poneki zanimljivi događaji. Tako je primjerice 1933. godine pored dolca i lokve Pukaj, u škrapama uz dolac pronađen ljudski kostur. Tadašnje su talijanske vlasti po dojavi osobe koja je kostur pronašla došle na Parhavac i kostur je odnesen, a mještani nikada nisu doznali rezultate istrage.

Arheološku vrijednost povijesnog lokaliteta na Parhavcu možda mogu potvrditi i nalazi iz vremena talijanske vladavine ovim krajevima. Uz to su se vrijeme vršila sondažna istraživanja eventualnih nalazišta boksia na cijelom području otoka Cresa. Takva su istraživanja vršena na više lokaliteta Punte Križa pa i na Parhavcu. Radove je vodio jedan talijanski inženjer

koji je sve podatke o nalazima zapisivao. Prema sjećanju nekih Puntara, koji su radili kao pomoćni radnici pri bušenju na dubinama od dva do tri metra, nailazilo se na čvrste kamene podloge. Čelične su se šipke, kojima se ručno bušilo rupe, na više mjesta, između ostalog i na prostoru točno ispred vrata crkvice Sv. Antuna, zaustavljale na kamenim pločama ispod kojih je bio prazan, šupalj prostor. Do takvog su zaključka radnici dolazili iskustvom, odnosno po zvuku koji je muklo odzvanjao udarcima čeličnog vrha šipke u kamen, te su zaključili da se na tom mjestu nalaze kamene grobnice, sarkofazi ili nešto slično. Čak i danas, kad se hoda po unutrašnjem dijelu samostana i snažno udara nogom o tlo, čuje se kako muklo odzvanjaju zvukovi koji ukazuju da se ispod temelja nalazi šuplji, prazan prostor.

Brojne maštovite priče o skrivenom blagu nisu nikada, barem do sada, dokazane ni potvrđene.

Nepobitno je da povijesni lokalitet Parhavca zasigurno i danas krije mnoge arheološke tajne i zaslužuje da se uvrsti u popis zaštićene kulturne baštine.

Sustavna istraživanja nikada do sada nisu provedena, a ona su na ovom području nepobitno nužna.

Arheološka istraživanja koja želimo na Parhavcu potaknuti i pokrenuti dat će svim ovim našim »štuorijama od Parhavca« svoj stručan i povijesno utemeljen sud.

Ljubo Galjanić

SVIJETI ANTUON NA PARHAVCU

POKRETANJE INICIJATIVE ZA POPRAVAK I OBNOVU

Zavičajno društvo »Puntari« u svoj je plan rada, kao jedan od prioritarnih zadataka, zacrtao pokretanje inicijative za sanaciju – popravak i revalorizaciju brojnih malih crkvice na području Punte Križa, pri čemu smo odlučili da prva bude crkvice Svijetog Antuona na Parhavcu.

Stoga su najprije izvršene brojne konzultacije sa stručnim i nadležnim osobama iz crkvene i svjetovne vlast te je započeto prikupljanje potrebitne stručne dokumentacije.

Od najmjerodavnije ustanove za realizaciju ovog plana, tj. od Ministarstva kulture i njene

Uprave za zaštitu kulturne baštine, odnosno od Konzervatorskog odjela, zatražena je pomoć i mišljenje. Naišli smo na srdačan prijem i podršku. Naša je inicijativa prihvaćena što nas je već u startu ohrabrilu da ustrajemo u realizaciji našeg nauma.

Stručne osobe Konzervatorskog odjela u ožujku 2006. godine izvršile su prvi uvid na kapeli Sv. Antuona na Parhavcu te nas je o rezultatima očevida pismenim i usmenim putem izvijestila gospođa Blanda Matica, pročelnica ove ustanove.

Radi što boljeg informiranja članova

Zavičajnog društva »Puntari«, svih mještana Punte Križa te naših dragih Puntara rasutih diljem svijeta, u sljedećem tekstu donosimo najbitnije navode i skraćenu verziju konzervatorskog mišljenja. Cilj nam je da se ponajprije svi zajedno upoznamo s radnjama koje treba poduzeti za spas i sanaciju crkvice Sv. Antuona a potom i da se zajedničkim snagama uključimo u iznalaženje potrebitnih financijskih sredstava neophodnih za cjelovitu obnovu.

Duboko smo uvjereni da svi zajedno to želimo i možemo realizirati.

Uredništvo

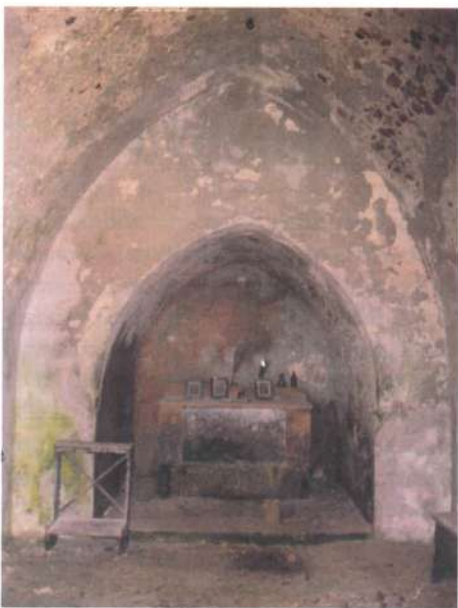
SAŽETAK DOPISA - KONZERVATORSKOG MIŠLJENJA ZA OBNOVU CRKVICE SV. ANTONA NA PARHAVCU

Kapela Sv. Antona Opata gotička je kapela karakterističnog tipa za otok Cres, pravokutne apside, zašiljenog bačvastog svoda, s portalom u obliku zašiljenog luka i zvonikom na preslicu profiliranih imposta. Vanjsko lice zidova konstruirano je od pravilnih klesanih kamenih kvadara. Na pročelju je izvorni heksagonalni otvor. Portal i trijumfalni luk građeni su od vrsno obrađenih klesanaca. Krovni pokrov je kupa, sačuvano je i nekoliko redova izvornog pokrova, škriale.

Pregledom unutrašnjosti kapele uočeni su zagasiti posvetni križevi, te crveni oslik u vidu pravilnih horizontalnih linija duž zidova kapele i apside. Također, pod naknadnim slojevima žbuke uočeni su i natpisi crnom bojom na izvornom sloju vapnene žbuke.

Na oltaru je grb creske plemićke obitelji Antoniazzo-Bocchina, s inicijalima A. B. koji flankiraju grb, te uklesanom datacijom u 1485. godinu. Ovaj nalaz sigurno datira vrijeme gradnje kapele u 15. stoljeće, te definira naručitelja izgradnje. Obitelji Antoniazzo-Bochina tako su vjerojatno pripadali i imponantni ostaci utvrđene ekonomije, koji s kapelom čine funkcionalnu cjelinu visoke kulturno-povijesne i arhitektonske vrijednosti.

Iz tog ćemo razloga pristupiti postupku upisa cjelokupnog kompleksa u Registar kulturnih dobara



RH, čime će biti otvorena i mogućnost financiranja daljnjih radova obnove i održavanja od strane Ministarstva kulture.

Kako bi građevina bila adekvatno sanirana i zaustavljeno daljnje propadanje, svakako je potrebno pronaći izvođača s iskustvom izvođenja radova na povijesnim građevinama, koristiti primjerene materijale, te konzultirati se s Konzervatorskim odjelom u Rijeci. S obzirom na relativno dobro stanje građevine u kojoj nisu prisutni alarmantni aktivni procesi urušavanja ili sl, nestručna sanacija može samo prvobitno naizgled poboljšati izgled građevine, ali dugoročno izazvati trajna oštećenja i uzrokovati jače propadanje aktiviranjem nepoželjnih kemijskih procesa.

Iz tog razloga ne preporučujemo samostalne intervencije, već predlažemo sljedeći način obnove u suradnji s ovim Odjelom.

1. Statičko stanje građevine smatramo solidnim, te nisu potrebni veći zahvati: krovšte je u relativno dobrom stanju, te je potrebna samo zamjena pojedinih oštećenih ili dotrajalih kanalicica, uz postavljanje novih kanalicica u donji, a starih u gornji sloj, uz obavezno očuvanje postojećih redova škriale. (Idealna bi bila potpuna rekonstrukcija pokrova u škriale, s obzirom da je to ujedno i izvorni pokrov, no zbog pretpostavljenih ograničenih financijskih sredstava, kapela se u ovoj fazi može sanirati i samom zamjenom postojećih kanalicica, prema postojećem stanju.)

2. Postavljanje željeznih vrata i prozora nije poželjno, budući da su izvorne vratnice bile drvene. Prozorskih otvora nema, a manji heksagonalni otvor na pročelju nije potrebno zatvarati radi ventilacije prozora, s obzirom da ni izvorni takvi otvori nisu bili zatvarani. Vratnice trebaju biti izrađene od kvalitetnog drva (ariš), a konstruirane po principu »utor - pero«, te zaštićene adekvatnim premazom.

3. Potrebno je uklanjanje svih cementnih zakrpa u unutrašnjosti kapele, kao i na dijelovima vanjskih

zidova koji su mjestimice sekundarno fugirani cementom. Uklanjanje žbuke u unutrašnjosti trebalo bi se provoditi pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Rijeci obzirom na ostatke posvetnih križeva i natpisa koje je potrebno dokumentirati, sanirati i prezentirati. Sanaciju izvorne žbuke u unutrašnjosti, zajedno s oslicima trebala bi provesti stručna osoba (konzervator – restaurator), s obzirom da upravo ti očuvani elementi izdvajaju ovu kapelu od mnoštva sličnih gdje su oslici i izvorne zidne žbuke uklonjeni ili uništeni u nestručnim pokušajima »obnove« neadekvatnim žbukama.

4. Unutrašnjost kapele, po provođenju konzervacije i restauracije izvorne žbuke s oslikom, žbuka se parcijalno tankim slojem vapnene žbuke, odnosno morta na bazi kvalitetnog gašenog vapna (u omjeru gašeno vapno: pijesak – 1-3), dok se očuvani zdravi dijelovi izvorne žbuke, kao i oslici ostavljaju neožbukani, odnosno prezentiraju se. Žbuka se nanosi u tankom sloju na način da debljinom ne prelazi dijelove očuvane izvorne žbuke koja se prezentira. Žbuka se nanosi bez šprica »na žlicu«, te prati u potpunosti neravnine zida.

5. Vanjski zidni plašt, obzirom na pravilnu građu klesanaca, fugira se također isključivo vapnenom žbukom.

6. Primjena cementa nije poželjna obzirom da cement sadržava soli koje trajno oštećuju ne samo izvorne žbuke i oslike, već i samu povijesnu zidnu strukturu.

7. Klesarski portal i trijumfalni luk apside prezentiraju se neožbukani.

8. S obzirom na uočenu vlagu i izlučivanje soli na dijelovima zida u unutrašnjosti, kao i prisutne slojeve mahovine i mikroorganizama (gljivice, plijesni), potrebna je sanacija vlage zida koja prethodi završnom žbukanju, odnosno prezentaciji. Samo žbukanje, bez provođenja uklanjanja vlage iz zidova, kratkotrajno rješava problem sadašnjeg neatraktivnog izgleda građevine, a dugoročno predstavlja gubitak uloženi financijskih sredstava, s obzirom da će postojeća vlaga i soli ponovo uzrokovati ljuštenje žbuke.



Radovi sanacije vlage, desalinizacija te uklanjanje mikroorganizama su prioritet, te preduvjet svih ostalih radova koji samo na taj način mogu pružiti zadovoljavajuće rezultate i osigurati očuvanje građevine.

9. Sanacija kapilarne vlage (vlaga koja iz tla kapilarnim silama ulazi u temelje zidova i uspinje se u više dijelove građevine) provodi se drenažom. To je prva faza sanacijskih radova koja prethodi podizanju skele i radovima na samom zidu građevine. Drenaža se provodi iskopom kanala oko cijele građevine u dubini malo ispod razine temelja. Ukoliko građevina nije građena na živoj stijeni, u dnu kanala izvodi se sloj nabijene gline visine cca. 8 cm, širine 40–60 cm, uz pad od 0,5%. U ovu podlogu se do polovice visine sloja utisne perforirana plastična drenažna cijev promjera 100 mm. Cijev se zatim zatrpava separiranim krupnim šljunkom granulacije, 16-32 mm u visini cca. 40-60 cm. Na sloj šljunka postavlja se filter-tkanina – geotekstil protiv zamuljavanja šljunka. Zatim se polaže sloj drenažnog šljunka manje granulacije, te sloj zemlje iz iskopa u slojevima od po 20 cm, slijedi sloj gline u visini od 20 cm i sloj humusa u visini 20 cm. Na mjestima skretanja cijevi postavljaju se revizijska okna, a odvodnja se provodi nizbrdo neperforiranom cijevi koja ima dovoljni profil za odvodnju svih prikupljenih voda. Odvodnja ne smije biti usmjerena prema neposredno smještenim ostacima utvrđenog zdanja, već u suprotnom smjeru. Količina slojeva i njihovih

visina, naravno, ovise o dubini temelja, što se utvrđuje iskopom sonde uz temeljni zid.

10. S obzirom na slojeve zemlje i otpale pulverizirane žbuke na podu kapele, pregledom nismo bili u mogućnosti sa sigurnošću utvrditi kojim je materijalom kapela popođena, međutim, razgrtanjem materijala nazire se popođenje od opeke.

11. Prije sanacije građevine, potreban je još jedan pregled od strane Konzervatorskog odjela u Rijeci, a u dogovoru s investitorima sanacije, radi utvrđivanja i dogovaranja točnog redoslijeda sanacijskih postupaka. Pri tom pogledu može biti utvrđena i sanacija poda, odnosno istraživanje izvornog popločenja i sanacija, uz provođenje hidroizolacije poda.

12. Prije nanošenja nove žbuke potrebno je provesti i desalinizaciju zidova. Desalinizacija vanjske oplata zidova provodi se po uklanjanju postojeće žbuke fuga ispiranjem pod tlakom. Poželjno je da se žbuka odstranjuje za suha vremena, jer se tada veliki dio soli nalazi na površini žbuke. Ispiranjem se svakako provodi tek nakon postavljanja drenažnih cijevi, a pod nadzorom Konzervatorskog odjela radi sprečavanja oštećivanja pod prevelikim pritiskom.

13. U unutrašnjosti građevine, desalinizacija se provodi po uklanjanju sekundarno nanesenih žbuka do zdravog sloja izvorne vapnene žbuke i zidanih oslika. Vidljive nakupine soli pažljivo se četkaju s površine zida. Zatim se na neoslikane dijelove zidova i dije-



love gdje je izvorna žbuka uništena, nanosi tzv. žrtvovana žbuka. To je lagana vapnena žbuka koja ni u kojem slučaju ne smije sadržavati cementno vezivo (u sastavu: gašeno vapno i fini pijesak u omjeru 1:6). Ova se žbuka nanosi u debljini od oko 12 mm, bez zaglađivanja. Tu žbuku treba ostaviti na zidu do prvih znakova isoljavanja na površini, nakon čega se odstranjuje u suhom periodu kada sadrži najvišu koncentraciju soli koje je upila iz zidne strukture. (Ova žbuka može trajati od jedne do nekoliko godina, a postupak se može ponoviti ukoliko je količina nakupljenih soli velika.)

14. Gore navedenim pregledom građevine utvrdit će se potreba provođenja desalinizacije oslikanih dijelova zida i dijelova prekrivenih izvornom žbukom, te propisati način desalinizacije.

15. Također, prije završnog žbukanja bit će potrebno uklanjanje mikroorganizama sa zidova biocidnim sredstvima.

16. Potrebno je istraživanje oltara, s obzirom na mogućnost sekundarnih preinaka, a svakako je nužna stručna sanacija i čišćenje kamenog elementa s patricijskim grbom i godinom izgradnje.

17. Stupić položen uz vanjski zid građevine potrebno je očistiti, dokumentirati, sanirati, te pohraniti u unutrašnjost kapele po nabavci i postavljanju vratnica.

18. S obzirom da bi samostalne intervencije mogle naškoditi građevini, a postojeće stanje nije alarmantno, svakako preporučujemo daljnje konzultacije s ovim Odjelom, te provođenje stručne sanacije koja će ukloniti uzroke oštećenja i pridonijeti trajnijem očuvanju građevine. Uvjet korektne sanacije svakako je izbor kvalitetnog izvođača, te korištenje materijala odobrenih od strane ovog Odjela. Prije

podizanja skele i radova na zidovima, svakako je potrebno izvođenje drenaže, kao preduvjeta za jedinu moguću dugotrajnu zaštitu građevine od daljeg propadanja, s obzirom da će svi ostali zahvati bez ove predradnje biti kratkotrajnog učinka. U prvoj se fazi može izvesti drenaža, te sanacija krovništva, dok se radovi na zidovima izvode tek

nakon što drenaža počne djelovati i kad se zid prirodno osuši.

19. Procjenjujemo da takav proces može trajati i do 3 godine u sljedeće tri faze:

1. izvođenje drenaže i sanacija krovništva, istraživanje poda uz moguću provedbu hidroizolacije, po dovršetku čega slijedi prirodno sušenje zida što

može trajati do godinu dana,

2. uklanjanje postojeće žbuke, desalinizacija, konzervacija i restauracija zida uz izvođenje žrtvovane žbuke,

3. konačno žbukanje.

Pročelnica: Blanda Matica

Ministarstvo kulture

Uprava za zaštitu kulturne baštine

SAŽETAK - KONZERVATORSKOG MIŠLJENJA O NAČINU SANACIJE SAMOSTANA NA PARHAVCU

Gospodarsko-ladanjski kompleks na lokalitetu Parhavač čine impozantni ostaci građevine s fortifikacijskim elementima uz čije je sjeverno pročelje smještena kapela Sv. Antuna opata. Obje su građevine ulaznim portalima orijentirane prema zapadu, čineći skladnu arhitektonsku cjelinu, smještenu na blagoj uzvisini.

Gospodarsko-ladanjsko zdanje je osnovnog pravokutnog tlocrta, građeno od priklesanog kamena u pravilnim redovima. Sastoji se od dvije prostorne jedinice od kojih je istočni dio bio pokriven dvoslivnim krovijem i razdijeljen na tri etaže, te prema eksterijeru rastvoren prozorima samo u zoni treće etaže. U zapadnoj prostornoj jedinici smješteno je kameno stubište kojim se pristupa prvom katu troetažnog istočnog dijela. Dvije su prostorne jedinice međusobno povezane i prizemnim vratima, te prozorskim otvorima, pa se može pretpostaviti ulazna i obrambena funkcija zapadnog prostora, na čijem je zapadnom pročelju smješten i jedini prizemni ulaz u građevinu.

Za razliku od kapele Sv. Antuna opata, gospodarsko-ladanjski kompleks u ruševnom je stanju, te su potrebni veći pripremni radovi, koji ujedno iziskuju i veća financijska sredstva, te provođenje radova u više faza:

1. izrada arhitektonskog snimka postojećeg stanja od

strane ovlaštenog arhitekta, kao i statičke procjene građevine;

2. istraživanje i izrada elaborata;

3. izrada idejnog rješenja rekonstrukcije. (Rekonstrukcija mora biti temeljena na povijesnom izgledu građevine, te nisu moguće izmjene gabarita. Potrebna je konzervacija očuvanog zida i privođenje građevine adekvatnoj funkciji.)

Realizacija sanacije i rekonstrukcije gospodarsko-ladanjskog kompleksa dugoročan je proces za koji je potrebno izdvojiti značajna sredstva, a funkcija građevine svakako mora biti u skladu s izvornom namjenom. Ipak, taj prostor može biti izrazito atraktivan i pogodan za suvremenu eksploataciju. Način sanacije i rekonstrukcije može biti određen tek nakon provođenja pripremnih radova (izrada snimaka postojećeg stanja, statičke procjene, istraživanja i izrade elaborata, te izrade idejnog rješenja).

Za prvu fazu svakako preporučujemo traženje sredstava samo za izradu arhitektonskog snimka i statičke procjene!

Tea Sušanj

Ministarstvo kulture

Uprava za zaštitu kulturne baštine



Kameno stubište u unutrašnjosti samostana



Vrata u prizemlju samostana

Sveti Antun, opat (oko 250-356)

Iako nam je ovaj sveti pustinjač vremenski veoma daleko, njegova slava nije ipak potamnijela sve do danas. Čitava Crkva slavi mu svake godine spomendan, a pobožni mu se narod utječe u raznim potrebama. Svoju popularnost sv. Antun duguje dijelom i svom životopiscu sv. Atanaziju, no o njemu su pisali i najveći sveti oci: Jeronim i Augustin.

Antun je potjecao iz Kome u srednjem Egiptu. Ondje se rodio oko godine 250., kad je Crkva proživljavala veliko progonstvo za cara Decija. Njegovi su roditelji bili bogati i ugledni građani. No i on je svojom životnom mudrošću i duhovnom izgrađenošću brzo stekao ugled pa su ga mnogi u važnim stvarima pitali za savjet. Svoju mudrost crpio je iz čitanja Svetog pisma. Božja riječ ga je sve više zahvaćala i pozivala na potpunu savršenost.

Dajmo sad riječ njegovu životopiscu sv. Atanaziju! On piše: »Poslije smrti roditelja, ostavši sam s veoma mladom sestricom, Antun je s osamnaest ili devetnaest godina imao na brizi kuću i sestru. Još nije bilo od smrti roditelja prošlo ni šest mjeseci kad je po običaju išao na

službu u dom Gospodnji te u sebi razmišljao zbog čega su apostoli, ostavivši sve, pošli za Spasiteljem i tko su bili oni u Djelima apostolskim što su prodavali svoj posjed, a novac donosili pred noge apostolima da se dijeli potrebnima te koja im je i kolika nada pohranjena na nebesima? Premišljajući to u sebi, uđe u crkvu i dogodi se da se tada čitalo Evanđelje te začu Gospodina gdje kaže onom bogatašu: 'Ako želiš biti savršen, hajde prodaj sve što imaš i podaj siromasima, pa pođi i slijedi me, i imat ćeš blago na nebu'.

Antunu je bilo kao da mu je misao na svete poslana od Boga i kao da su se zbog njega čitale one riječi pa izade što je prije mogao iz doma Gospodnjeg te posjed što ga je imao od starijih (trista oranica, plodnih i lijepih) dade na



Kapelica Sv. Antona opata i ruševine samostana na Parhavcu

dar suseljanima da ne bi bile na teret njemu i sestri. Prodavši i svu pokretninu, dobije od toga mnogo novaca i razdijeli ga siromasima, samo je malo zadržao za sestru.

Kada je drugi put ušao u dom Gospodnji, začu Evanđelju Gospodina gdje veli: 'Ne brinite se tjeskobno za sutrašnji dan!' Nije više mogao izdržati da ostane ondje, izađe pa i to razdjeli potrebnijima. Sestru povjeri poznatim i pouzdanim djevicama, predade je u Partenon (djevojački dom) da se tamo odgoji, a sam se poslije toga pred svojom kućom posveti asketskom životu te je pazeći strpljivo na sebe provodio strog način življenja.

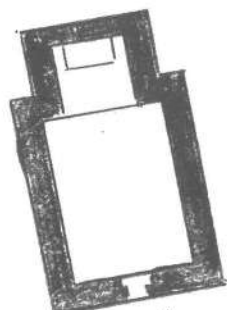
Radio je svojim rukama jer je čuo: 'Tko bude besposlen, neka ne jede!' pa je od toga dijelom sebi kruh kupovao, a dijelom ga dijelio siromasima. Često je molio jer je naučio da valja na samu moliti bez prestanka; a kod čitanja je bio tako pozoran da mu ništa od napisanoga ne bi izmaklo već je sve pamtio pa mu je odsele pamćenje služilo mjesto knjiga. A svi žitelji sela i čestiti ljudi s kojima se družio, gledajući ga, nazivali su ga Božjim prijateljem; pa su ga jedni voljeli kao sina, a drugi kao brata...«

Svetim evandeoskim radikalizmom Antun je htio u potpunosti ostvariti kršćansko savršenstvo. Zato je, prodavši napokon sve, a zadržavši jedino dvije ovčje kože, jednu grubu kutu, ogrtač i sjekiru, pošao u beskraj Libijske pustinje. Nastanio se u jednoj pećini kraj koje je bilo nešto obradiva zemljišta. Obradivao ga je i tako privredivao najpotrebnije za život. Molitvom i odricanjem želio je doći do što užeg sjedinjenja s Gospodinom. To nije bilo baš tako lako, jer je kroz 20 godina bio napastovan veoma teškim napastima. Mučile su ga strasti, a bio je napastovan i na oholost. Đavao ga je htio natjerati u očaj. Tu tešku borbu svetac je izdržao jedino uz Božju milost.

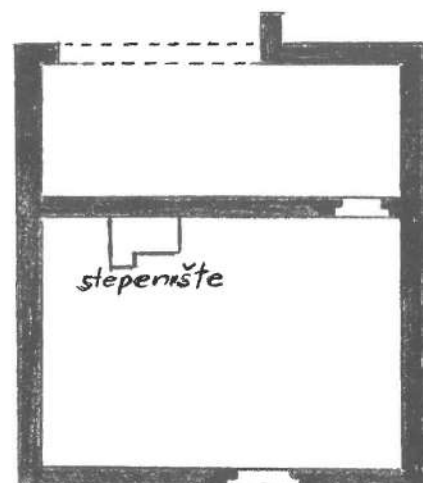
Kad je car Maksimijan počeo u Egiptu progoniti kršćane, Antun, zabrinut za Crkvu, napusti pustinju i dođe u Aleksandriju gdje je bez straha otvoreno i javno propovijedao kršćanstvo. I za čudo, nitko se nije usudio dirati toga neobičnog pustinjaka iz kojeg kao da je proizlazila neka viša sila. Godine 311. Antun se opet vratio u pustinju. No, sada više nije bio sam. Za njim su pošli brojni mladi ljudi koji su se oduševili kršćanskim idealom. Htjeli su da im on, iskusan i slavan pustinjak postane učiteljem duhovnoga života. Broj pustinjaka oko Antuna brzo je narastao na 6.000 i tako on, a da nije ni htio, postade patrijarhom mnoštva. Posljednje godine života živo se borio i za pravovjerne, tj. za istinu o Kristu božanstvu protiv Arijeve krive nauke. Napokon je u miru preminuo godine 356. u dobi od 105 godina. Božji narod ima u njega veliko pouzdanje pa mu se i danas rado utječe u najrazličitijim i duhovnim i vremenskim potrebama. Slava je pak sv. Antuna pustinjaka u tome što je pošao najljepšim putem, a to je onaj kojim se Krist slijedi izbliza u evandeoskim savjetima: u siromaštvu, čistoći i poslušnosti.

Sv. Antun opat, u našem se puku izuzetno cijeni, smatra se zaštitnikom »bluaga« - domaćih životinja. Slavi se

N



crkvice



samostan

Sv. Anton na Parhavcu
omjer 1:200

17. siječnja, a zaštitnik je Velog Lošinja i Orleca. On se smatra ocem i začetnikom monaštva pa se obično prikazuje u monaškom habitu s kukuljicom na glavi. Podupire se o štaku jer ona simbolizira duboku starost koju je doživio. Često u ruci nosi zvonce ili se ono prikazuje obješeno o štaku. Uz noge mu se obično nalaze domaće životinje a najčešće ovca, prašćić ili pas. Kako bi ga se razlikovalo od Svetog Antona Padovanskog ponekad se i u Punti Križa kaže »svijeti Antuon od prasci«. Kako se dan Sv. Antuna opata slavi u vrijeme zime u nas je poznata izreka »svijeti Antuon opat, zan motiku hot kopat« jer je to najpogodnije vrijeme za obradu zemlje i sadnju ranih poljoprivrednih kultura kao što su češnjak, kapula ili bob.

Uredništvo zahvaljuje svima koji su na bilo koji način sudjelovali u prikupljanju podataka, literature, fotografija, sjećanja i sveg ostalog što je poslužilo za izradu ovog teksta o pastirskom stanu Parhavac, kapeli Sv. Antona Opata i samostanskog kompleksa na Parhavcu.

Ponajviše hvala djelatnicima Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine Rijeka, pročelnici Blandi Matica te Tei Sušanji i Dolores Čikić kao i višoj kustosici Jasminki Čus-Rukonić.

Veliki trud na prikupljanju i obradi podataka uložili su: Ljubo Galjanić, Franko Kučić, Branko Kučić, Ivan Lovrić, Flavia Zorović i Marčelino Zorović.

Korištena literatura:

- »Heraldički Cres« - Jasminka Čus-Rukonić
- »Osamljene Creske crekvice« Irena i Mario Šlosar
- »Notte storiche geografiche artistiche Cherso« Nicolo Lemessi
- »Cadastre National de L'Istrie«
- »Arhiva Opće poljoprivredne zadruge »Punta Križa«

MILA MATUŠAN proslavila 90-ti rođendan



Mila Matušan

Početak ove godine, točnije 30. siječnja, naša je Mila Matušan proslavila svoj 90. rođendan.

Rođena je davne 1917. godine u Nerezinama, a odrasla na Murtovniku gdje je njena obitelj imala kuću i nešto imanja od kojeg su skromno živjeli.



*Fotografija iz 1952. g
Đina, Josip i Ida Matušan*

Njen otac Jano-Maksimilijano Brako bio je potomak loze Brakovih, koja na ovim prostorima biva od davnih vremena kada su iz južne Italije doselila tri brata Brako, od kojih se po jedan nastanio u M. Lošinj, Cresu i Nerezinama.

Njena majka Franica Brako r. Volarić, došla je iz sela Stanić pored Vranskog jezera, kao vrlo mlada djevojka, na Murtovnik, gdje je našla posao na imanju creskog veleposjednika Roka Bajčića. S njom je tada iz Stanića na Murtovnik došla i Ante – Anica Jurasić, koja se kasnije udala za Iva Marušića-Pruota.

Mila je imala nepune tri godine, kada joj je na Murtovniku pri porodu umrla majka.

Otac Jano se s djecom, nadajući se boljem životu, 1927. godine preselio s Murtovnika na Lusare, jer je dobio posao bravara kod Nikole Lemešića, vlasnika tamošnjeg velikog imanja.

Već kao djete, Mila je mukotrpno radila, obavljajući sve kućanske poslove, zamjenjujući prerano umrlu majku a 1934. godine udala se za Iva Matušana rođenog 1908. Po udaji tri su godine živjeli u staroj kući Matušanjevih u Puntici gdje su se rodili, najprije 1934. godine njena prva kćerka Đina a potom 1935. godine i sin Bepo.

Želeći se osamostaliti, marno su štedjeli te 1937. godine kupili kuću i nešto zemljišta na Činkarici od Lošinjana Frančeska Vidulića. Na Činkarici su 1942. godine dobili drugu kćerku Idu. Mila je sa suprugom cijeli život vrijedno radila, podizala djecu, štedjela svaki teško zarađeni novčić te je 1978. godine uspjela sagraditi novu kuću, napustiti Činkaricu te se nastaniti u Puntici Križi.

Život je Milu stalno stavljao na kušnju. Rano je ostala bez sina i supruga a prošle godine i bez njene Đine. Kćerka Ida udala se i živi u

Novalji na Pagu te usprkos udaljenosti od Punte predano skrbi za majku.

Vitalna teta Mila, iako u poodmaklim godinama vrlo je bistra i radišna. Pamti i najsitnije detalje iz svog dugog života. Sama vrlo uredno skrbi za kuću, obavlja sve kućanske poslove i ako joj vremenske prilike dozvole svakog predvečerja prošetala selom. Svratiti do rodbine u susjedstvu, pogleda televiziju, veseli se svakom susretu i razgovoru a ponajviše očekuje telefonski poziv ili dolazak njezine kćerke s obitelji.

Uza sve nedaće koje su je kroz težak život pratile fascinira njena snaga, vjera, optimizam i vedrina.

U ime mještana Punte i svih članova Zavičajnog društva »Puntari«, želimo našoj dragoj teti Mili puno zdravlja i da nam još dugo, dugo poživi.

Ljubo Galjanić



*Fotografija iz 1952. g. Mila i Ive
Matušan*

V A Z A N

Prišal je još jedan Vazan, uon moje mladosti pasual je pred čuda godišć.

Još se sada pametin škrebetuajne zis ku smo užali hodit po selu. Na Veli četarti,

Veli pieti i Velu sebotu se ni smelo zvonit na crijekve, nanke kijencat, pa smo zis

škrebetuajnami hodili po selu i zvuali judi na misu. Fermali bi se na Varošu ol na

Jugu i zijali: »Ala judi hote na uficij, ovo van je parvi/ drugi/ zadnji put«.

Na Vazan moje mladosti nosile su se puguače na blagoslof

Žijenske bi klale kolačinu na gluavu i nuanj košaru zis hranu.

Dumica Nadalova, naša zermuana zis Nerezin, je delala najboje puguače

Svi stuari judi na Vazan moje mladosti poseli bi se pod pokrivicu i čekali misu a mi

smo habali štuorije njihovih mladosti, kako su navigali na vaporeh ol na jidra.

Pokupili bi se svi zis Drage, Mikložuana,

Ćinkarice, Smriječja a zis Peski bi prišal Pop Depikolozvane.

Počela bi misa a Franina Tomov je kantual »Muku«. Imijel je krive noge, a mi deca kada bi pasali blizu njega užali smo reć »Dobro jutro suantule«.

Pokle mise svi su muški hodili u Dumina vaf oštariju igrat na kuarte, trešetu, briškulu, trijunf, oli moru cantante, a žijenske su parićevale obed.

Ako smo kasnili na užinu, moja nona Žuva užala je zijat: »Cvijetko hodi doma na obed«.

Prije jela bi se zlamenali, molili »Oče naš« i počeli jest mluadoga juančića.

Ni više pokrivicu, posekli su ju aš je pačila filu od luče, umarli su Dumina i Franina

Tomov, umarla je moja nona Žuva a Vazan moje mladosti utekal je put Kaluanke i Praha, put Osora i sada živi vaf Zagrebu.

Fiore Zorović



TAMBURAŠKI ORKEŠTAR VAF PUNTE

Vaf Puntu je prišal meštar Marijan Saganić. Bilo je to leta mijar devetstvo i pedesijet i čatarte. Na skulu nas je onda hodilo dvajsetije-dan od parve do šijeste klaše.

Imijel je kitaru (havajku) na kije nan je užual svirit kad smo imeli uru od kuenta.

Znual je svirit tamburice, pa je namisled da nas nauči svirit. Tu svoju ideju je dual znat roditeljima od dijec ki su hodili na skuli. Vaf oto vrijeme jedino poduzeće kedu su najveć svi muži delali bila je Poljoprivredna zadruga Punta Križa, pa je un predložil zadruga da ona pomore kupit tamburice za skulu. Zadruga je acetala njegovu propoštu i kupila je tamburice za cijeli jedan tamburaški orkeštar.

To su bile:

- tri bisernice (I., II. i III.),
- tri brača (I., II. i III.),
- čelović,
- tri bugarije (I., II. i III.),
- čelo i
- berda,

sve skupa dvanajst tamburica.

Prije nego će su tamburice arivale, meštar nas je učil note i batudu (takt). A kada su tamburice arivale, dual nan je vaf ruke tamburicu i trzalicu, i počeli smo parve note svirit na tamburicah. Tamburice su bile manje i veće. Bisernice, brač i čelović su imele fuormu mandoline, bugarije i čelo su imele fuormu kitare, a berda fuormu kontrabasa. Najmanje su bile bisernice, pa su malo veći bili bračevi, a sve veći su onda bili čelović, bugarije i čelo, da bi najveća bila berda ku se je svirilo na stojieć.

Svi smo na skule marali učit svirit. Najprije smo učili svirit kada je bila ura od kuenta, a pokle i kugot uru pokle skule.

Da bi još boje naučili svirit, oni ki su boje svirili, mogli su ziet tamburicu doma za provat svirit. Na početku smo svirili samo vježbe po kih se je učilo note i takt, pokle smo počeli svirit i lagije kanconete. Malo po malo počeli smo svirit i svi skupa – cieli orkeštar, i onda smo apena kapili kako je to lijepo čut. Kada su bile rečite, a to je šolito bilo za Parvi



Marjan Saganić

muaj, za Duan Republike i kada je finjevala skula pomajića meseca, onda bimo svirili i pokazali će smo naučili.

Kada su prišle tamburice, i stariji (muži i mladići) su pokazali voju za učit svirit. Pa je zato meštar i njih počel učit svirit. Svirilo se je po vičere vaf čitaonice kua je bila vaf popove kuće. To je malo duralo, sve skupa jeno leta, aš je meštar Marijan premešćen vaf Nerezine.

Bilo je peka sada sve bandunat, pa su nagovorili Osipa Bepovoga ki je bil meštar od mandoline, da uon dele prouve zis decami kih je bilo voja svirit, a loštešo tako i zis starejimi kih je meštar Marjan počel učit svirit. Tako je uon neko vrijeme delal zis decami a kada su se i stareji spratikalil svirit, udelal je orkešatr vaf kuon su svirili: Osip Bepov, Mikula Matušuan, Auzilija Zorović, Dolores Badurina, Osip Matušuan, Vijeko Matušuan, Lišandrino Zorović, Mariaroža Muškardin, Bepo Plešić i Ive Bajčić, a još su neki put svirili i Franko Kučić, Frane Plešić i Rikardo Badurina. Uof otkeštar je durual još forši dvua leta i onda je sve finilo. Tamburice su ustale vaf armarunu na skule, i ki znua kede su pokle finile. Bilo bi lijepo ako bi se moglo ih pokupit i zadaržat za rikuord.

Franko Kučić



S lijeva na desno: Josip Badurina (Osip Bepov), Rudolfo Badurina, Mario Bernabić, Franko Kučić, Dolores Butković r. Badurina, Aleksandar Zorović (Lisandrino), Mariaroža Balon r. Muškardin, Mariausilia r. Zorović, Zora Zorović, Ugo Badurina i Rikardo Badurina

R A B O T A

Život na selu je bil reguluani sekondo užuanca-
ma suamoga sela. Responšabile da sve funcionua i
da paezani budu infromuani i na vrijeme avizua-
ni o svemu će se doguaja vaf selu, će je pianifirua-
no za učinit – bil je ancijuan.

Kako i svako leto najparvo se moralo udelat:

- riparacijuoni i čišćenje gluavnih puti
- čišćenje lokav
- manje riparacijuoni okolo crijekve, cimituorija
i okolo skule i neki drugi manji posli po paizu za
ki je bil zadužen ancijuan.

Težuški posal zvuali smo »rabota«. Vrijeme za
rabotu bilo je prije vazma t.j. na proljeće. Ni bilo
nikakovih pisanih dokumijenti da se judi avižaju
če će se i kada delat nego ancijuan bi zamolil popa
da na kraju mise judi ustuanu sprijed guštijerne
kua je služila kako »parlo« kede će bit infromuani
ki duan i ki posal će se delat preko šetimuane.
Sekondo nepisanih rijegula svaka fameja bila je
vaf dovijeru da dua jenoga težaka da udela dvije
žurnuade za rabotu. Rijegule i užuanca se poštiva-
lo, uon ki ni mogal udelat žurnuade iz bilo kojeg
razloga (jedino ako je bil bolan) platil bi težaka da
zuanj učini žurnuadu.

RIPARACIUNI I ČIŠĆENJE PUTI:

Puti ki se popravjalo i čistilo bili su ugluavnom
komunski kako: Put za Funtuanu-Cimituorij a taj
putjenin dijelom grije i za Puguanu otkuda se bro-
dom neko vrijeme vozilo za Lošinj da bi kasneje
veza bila Veščina-Lošinj i Lošinj-Veščina. Put za
lokvu Bušiansku po kuon se prijeko Fortičine
hodilo za Varč-Trstena-Matučić. Put za naš gluav-
ni porat Ul. Put za Novu lokvu po kuon se hodilo
za Gradac-Lusare pa do Sv. Dumijana i dijel puta
za Osuor.

Put za Osuor je dalgi 12 km a delil se je na:
duolnji, srednji i guornji. Najviše se je frekvente-
valo guornji put aš je pasevual mimo Parhavca,
Murtovnika i Matualde a na Garmožju se križual
zis srednjim putuon (to je cca puol puta). Puti ki
su ovde nominuani morali su bit vavek vaf
dobruon- stuanju, propravljeni i očišćeni aš se po
njima odvijual gluavni transporat. Gluavno
sredstvo za transporat bil je kuonj, mulac ol
tovuar pa kada bi naporčeni zis darvi ol bataluga-
ma za vodu ol vrećami zis provijuande kua se do
Ula prepejala zis brodom a onda do sela na konju,
ol tovaru, ol kada se vaf mijesima zis kampanje
gonilo natargano, zmuasćeno, gruoziye, da nebi
zadevalo. I žene kije su hodile mlijest, premešćevat
ovce ol nosit obet težuacima da nebi zis svojimi

kamižoti zadevale po ostruge, tetevike ol po kije
kitine kua je piendila preko puta.

Vaf ono vrijeme još ni bilo modijerno da i žene
nose brageše – to bi bil škandual.

Po tih puteh je jedanput na leto pasevual i
pročešjuon za »Muarkovu« (Sv. Marko) kada se je
blagoslivljala kampanja.

Za ovaj posal učinit od ordenji je okurilo imet:
maškin, motiku, bat i batić, šmurić, grabja, sekiru,
maršuan i kosuor ol koserić. Na mestu kede je put
bil razrovan, a to je najviše zavol velikoga dažja –
nalevice, aš bi voda po putu robotala i nosila
zemju i kamijenje zato je naprije okurilo očistit,
zis većin batuon porazbijat veće kamijenje, podri-
cat, zguor toga posipat jarinu ili peščuru, zis lopa-
tu sve to malo pobatit i tako je dijel puta bil zakar-
pani.

Za napomenut je još i to da ima još dosta manjih
puti ki su bili manje frekventuani ma su bili od
velike koristi aš je svaki takov put, putić ol klanac
hodill do nečigovog imuanja ol se po njemu skraće-
vual put do gluavnoga puta. Loštešo su morali bit
tijenjani, očišćeni i okosoruani, posećeno garmje
od murte i lanjstika ol dvignuto kamijenje ako je
ono palo zis kije gromače. Njih su tijendili propi-
jetuariji imuanja ol parcela kije su konfinuale zis
putuon. Ako bi gospoduar parcele zaboravil ili
traškurual svuoj dovijer, već bi na vruata zabatil
ancijuan i opomenul da to će prija učini.

LOKVE:

Neke lokve okolo sela kako Bušianska, Nova
lokva ol Kantarelin i još neke druge, za selo su bile
od velike koristi aš se znjih duperala voda preko
leta kada bi guštijerne presušile. Žene bi na glave
vaf kablu nosile vodu za lušiju - veliko pranje robe
i lancuni a po tuon i režentevale. Zato su lokve
vavek morale bit dobro očišćene aš zis vremenon
se nakupilo svakakove šporkice a najviše fuanga.
Kol čišćenja se moralo stuat atiento da se ne pro-
bije sluoj jila (ilovače) aš jilo ne propušća vodu i
lokva je štanja. Od ordenji za čistit lokve okurilo
je imet: železni šmurić, kotlić, motiku, lopatu i
grabje. Sva šporkica se nosila na jedan kup daje
od lokve. Na kraju se dobro očistilo, poseklo kitine
kije su pijendile preko lokve, očistilo se sve stazi-
ce i putići do lokve da se bluago more napojit.

Za manji posal po selu se delalo po potrebe a za
taj posal su bile inpenjuane najviše žene – tako da
ne ustuanu zbuande.

Ivan Lovrić

JAVORIKA – LOVOR

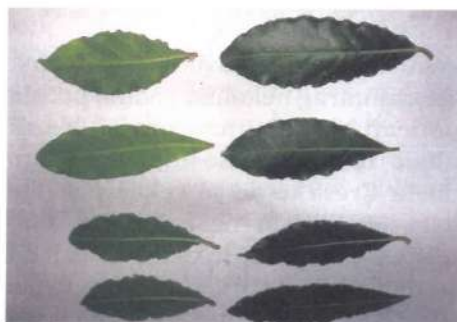
LAURUS NOBILIS

Lovor, u našem dijalektu znan kao »javorika«, biljka je iz porodice lovora (lauraceae) koje ima mnogo vrsta. Najčešća je u obliku grma dok ga na našem području nalazimo u obliku stabla. Dugovječna je to biljka, bujne krošnje i može doživjeti starost od preko stotinu godina.

List mu je kožast, gladak, sjajan i ovalan s blago nazubljenim rubovima te zimzelen. Boja lista je tamnozelen.

U mjesecu travnju ili svibnju, što ovisi o vremenskim prilikama, počinju se razvijati sitni žućkasti cvjetići vrlo ugodnog, nježnog mirisa te ga pčele rado obilaze. Iz ženskih se cvjetova razvijaju plodovi koji su ovalni. Dok su nezreli, plodovi su zelene boje koji zrenjem postepeno prelaze u žućkastu a u završnoj fazi zrenja, postaju tamnomodri ili gotovo crni.

Lovor potječe iz male Azije odakle je prenesen u Grčku i Italiju te se postupno rasprostranio po cijelom Sredozemlju. Kod nas ga najčešće susrećemo u Istri, Hrvatskom primorju i južnoj Dalmaciji. Raste kao divlji i čini sastavni dio makije, a nalazimo ga i kao kultivirano stablo u parkovima i vrtovima pored kuća. Samonikli lovor ponegdje tvori cijele manje šume od kojih je u nas najpoznatija ona na području Lovrana te ne čudi da je ovo ljupko mjesto i svoje ime dobilo zbog obilja lovora u njego-



List lovora



Stablo lovora

voj okolini. Na području Punte Križa više ga nalazimo na zapadnoj strani »šotovento« u zajednici s ostalim raslinjem, a nalazimo ga u našim šumama pomiješanog s crnikom, komorikom i planikom te na područjima makije uz smreke, breke, murte i lanjstik. Na nekim se područjima toliko rasprostranio da tvori omanje šumarke.

Drvo »javorike« se nije koristilo za ogrjev zbog niske kalorične vrijednosti, a ne odlikuje se ni osobitom čvrstoćom te se vrlo malo rabi za izradu predmeta od drva.

Listovi lovora sadrže 1-3% eteričnog ulja u kome su uglavnom sastojci pinen i cineol. Plod sadrži 1% eteričnog ulja koje sadrži gliceride laurinske, palmitinske i oleinske kiseline.

Već u doba antike, lovor je bio jako cijenjen i nazivalo ga se »svetim drvom«. U starom Rimu lovorom su kao simbolom trijumfa ovjenčavani pobjednici u ratovima, raznim igrama te slavni mislioci i pjesnici. Lovorove su grančice bile znak najveće slave i časti.

U nekim se krajevima i danas

zadržao običaj kićenja svatova lovorovim grančicama te se na kršćanski blagdan Cvjetnicu, uz palme ili maslinu, blagoslivljaju i grančice lovora.

Naši su stari u Punt Križa koristili list i plod lovora – »pero javorike i javorčići«, a njegovo drvo vrlo rijetko.

List se koristio kao začim raznim jelima od mesa i ribe, a plod kao začim jelima i za pravljenje likera i rakije od javorčići.

Kao začim, lovorov se list koristio pri izradi marinada, naročito pri pripravljanju »tuna vaf ulu« te u juhama i umacima. Dodavao se i jelima od mesa ponajviše »zvacet od



Lovorova grana



Loror u cvatu

juanca i ofce«. Također se koristio u jelima od boba, fažola, čiča i leće i to ne samo radi poboljšanja okusa već i zato što poboljšava probavu i djeluje stimulatивно na žuč.

Jelima se dodaje najviše jedan do dva cijela lista lovora i oni se po pripravljanju jela odstranjuju ili ostave u jelu, ali se ne jedu. Svježi listovi lovora imaju gorak okus pa ih je bolje prije uporabe osušiti barem nekoliko dana.

Lišće koje želimo koristiti kao začini najbolje je brati u zimskim mjesecima, a ponajbolje u studenom i prosincu. Tako ubrani listovi ostave se na čistoj podlozi na suhom i prozračnom mjestu. Na ovaj način osušeni listovi izgube gorčinu, a sačuvaju aromu i svoj prirodan ugodan miris. Pravilno osušen list lovora mora biti svjetlozelene boje, dok je list osušen na suncu ili u prostoriji s puno vlage i bez dovoljno svježeg zraka, žute boje te bez karakterističnog mirisa i arome.

Najveće količine lovorovog lista koristile su se pri sušenju odnosno čuvanju suhih smokava. U drvenim škrinjama u kojima su se čuvale smokve, listovi posušenog lovora stavljali su se najprije na dno, a potom iznad svakog sloja suhih smo-

kava. Kod izrade vjenčića – »krunica« od suhih smokava, stavlja se po jedan list između svake dvije smokve.

Naši su stari lovor stavljali među suhe smokve jer su iskustveno naučili da on ima ugodnu aromu, profinjen miris te da djeluje ljekovito i antiseptički. Loror je među smokvama djelovao preventivno te su se one na ovaj način mogle održati u dobrom stanju cijelu zimu, bez nametnika, koje je lovor svojim djelovanjem odbijao. Dokazano je da suhi list lovora sprječava razvoj bakterija i plijesni.

Pri većim crkvenim ili svjetovnim svečanostima pleli su se veliki lovorovi vijenci znani kao »festun« kojima su se ukrašavala pročelja crkve ili kuće u kojoj se održavala svečanost – fešta. Osim toga lovor je donosio i poneki novčić našim vrijednim i marljivim obiteljima jer se u vremenima kad se lovorov list otkupljivao, brao, sušio i donosio na otkupna mjesta.

Lovorov listu ovce jedu samo kada nema dovoljno sočne trave, a to je kod nas u pravilu tijekom zimskih mjeseci pa na taj način prezime najkritičnije razdoblje a rado jedu i plod »javorčiče« te je to još jedna od korisnih uporabnih vrijednosti lovora.

Uz lovor su vezana i razna pučka vjerovanja koja uglavnom idu u pravcu da lovor navodi ljude na »crne« misli, na posezanje za čašicom i čak na ono najekstremnije, na gubljenje vjere u život. Neki govore kako stablo lovora kraj kuće znači – pijanca u kući, neki tvrde da on izaziva halucinacije i da budi zle duhove. Kod nekih pak postoje vjerovanja da stablo lovora odbija gro-



Grančica lovora s plodovima – javorčičima

move i vještrice.

Suvremena znanost, barem do sada, nije potvrdila da u lovoru ima supstanci koje bi bile štetne po ljudsko zdravlje pa sve te priče o magičnim djelovanjima lovora na raspoloženje ili zdravlje čovjeka »padaju u vodu«.

Prema najjemenitijim psihijatrima loša raspoloženja, depresije i samoubojstva ne ovise o standardu, spolu, godinama i geografskom položaju, obrazovanju ili religioznosti, a još manje o nekakvom djelovanju biljaka. Izvori ovih problema nalaze se u raskidanim i pokidanim vezama komunikacije među ljudima pa je za navedene probleme logičnije kriviti televiziju ili računalo nego našu – »javoriku«.

Ova negativna vjerovanja o lošem djelovanju lovora na čovjeka nisu svojstvena našem kraju Puntari Križa, a najveća opasnost od lovora – javorike je ako slučajno sjednete na njegov plod – zrele bobice – javorčić. Mrlja koja će od njega ostati na vašoj odjeći neće se ničim nikada više oprati. Tko ne vjeruje – neka proba!

Ljubo Galjanić

BRANJE I OTKUP LOVOROVOG LISTA JAVORIKE - U PUNTI KRIŽA

Prvi podaci o prikupljanju i otkupu lista javorike u Puntari Križa sežu u godine prije 1850, kada su Puntari ubrano lišće odvozili u vrećama, na tovaru, a potom barkom u Nerezine, gdje je otkup organizirao jedan od prvih nerezinskih poduzetnika Domeniko Zorović – Sule.

Ovaj je dalekovidan čovjek u nerezinskoj luci izgradio priručna skla-

dišta »magazine«, po kojima se taj dio Nerezina i danas naziva Magazin. Osim lišća lovora, otkupljivao je i njegov plod »javorčiče«, kadulju – kuš, drvo crnike »faši« te sir, vunu i maslinovo ulje.

Podatke o organiziranom otkupu lista lovora nalazimo i u knjizi »Storia documentata dei Lussini« autora Mattea dott. Nicholich iz 1871.

godine u kojoj se navodi da je općina Osor unatrag nekoliko godina počela poticati organizirano branje lista i ploda lovora na Lošinju i južnom dijelu Cresa te da se velike pošiljke lista otpremaju na područje Njemačke. U knjizi se također navodi da se plod lovora koristi za spravljanje specijalog medicinskog preparata koji se u ljekarnama može kupiti a



koristi se za liječenje osoba koje imaju probleme s glistama.

Za pretpostaviti je da se lovor u to doba brao ponajviše u Puntima Križa, gdje se nalaze najveći kompleksi šuma lovora na Cresu i Lošinj u iako se tu u knjizi izričito ne navodi.

Lovorov je list po završetku otkupa, brodovima prevozio preko ondašnjih vrlo prometnih luka Rijeke i Senja u unutrašnjost ondašnje Austrougarske države.

Otkup lista lovora vršio se s određenim prekidima u pojedinim godinama talijanske vladavine ovim našim prostorima, kada su otkupne stanice postojale u Nerezinama i u Malom Lošinj.

Nakon završetka drugog svjetskog rata otkup lovorovog lista započela je 1956. godine Opća poljoprivredna zadruga – Punta Križa, koji se odvijao sve do njezina gašenja. U Puntima Križa su javoriku gotovo u pravilu brale žene i djeca te poneki starac. Listovi su se brali u zimskim mjesecima, grančice – »kitice«, povezane u svežnjeve – »brijenca«, donosile su se u kuće te na suhom i prozračnom mjestu sušile i držale do početka otkupa.

Dio se ostavljao u domaćinstvu za vlastite potrebe, a najveće količine odnosile su se u Zadrugu. Ovim, nazovimo ga dodatnim radom, žene su marljivo privređivale i skromnim kućnim budžetima doprinosile na najbolji mogući način. U tim dugim zimskim mjesecima, kada su dani najkraći, naše vrijedne none i majke, uza sve ostale brojne obaveze koje su ih svakodnevno čekale u kući i oko nje, nalazile su vremena, volje i snage čak i za »pobirati javoriku«.

Na mjestima oko Punte Križa, uglavnom na vlastitim posjedima, gdje je lovor rastao, brale su grančice – »kitice« te ih donosile doma a

navečer – »po vičere« cijela je obitelj sudjelovala u odvajanju listova od grančica – »švojevale su se kitice« na način da se rukom povlačilo u suprotnom smjeru od rasta listova na grančici. Tako odvojeno lišće padalo je u priručnu veću posudu, obično u »kabal«, a zatim se čuvalo u vrećama do početka otkupa.

Iz blagajničkih izvještaja Zadruga za pojedine godine, vidljivo je da su tijekom siječnja, veljače i ožujka pojedine marljive puntarske žene donosile na otkup u više navrata nevjerojatne količine ubranog lista lovora. Iz tih se dokumenata vidi da su u branju sudjelovale gotovo sve žene iz sela, a neke su bile i prave rekorderke.

Primjera radi navest ćemo da su 1959. godine na otkup najviše donijele Marija Lazarić – 442 kg, Mira Matušan – 427 kg, Elsi Kučić – 351 kg i Marija Ožvaldela – 330 kg. Sljedeće 1960. godine najviše su lovorovog lista ubrale: Mira Matušan – 742 kg, Marija Lazarić – 717 kg, Marići Badurina – 411 kg i Marići Plešić 379 kg.

Prema podacima iz Blagajničke knjige Opće poljoprivredne zadruga Punte Križa u 1959. godini ukupno je otkupljeno 5.062 kilograma lovorovog lista, a 1960. godine čak 6.423 kg.

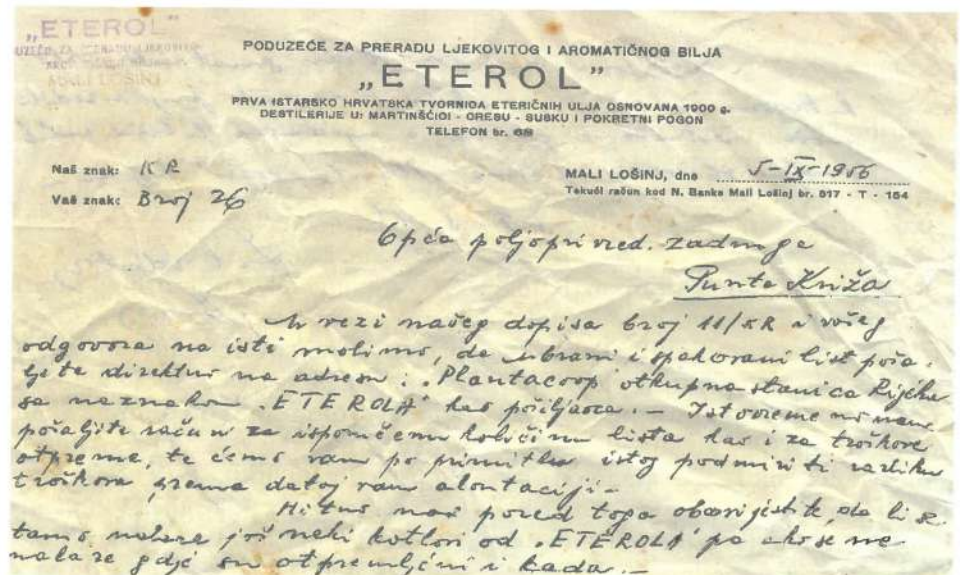
Danas je teško procijeniti kolika je bila vrijednost tih količina lista lovora, ali se usporedbom cjenika ondašnjih roba mogu zorno predočiti odnosi među njima. Zadruga je lovrov list pri otkupu plaćala 40 ondašnj-

Primjerak iz bloka skladišnih primki za 1960. god.

jih dinara po kilogramu i uplata se vršila odmah po vaganju donesenih količina. Radi usporedbe cijena i vrijednosti onog vremena navest ćemo da je Zadruga tada otkupljujući janjce plaćala 220 dinara za kilogram janječeg mesa. Dakle kilogram janjetine vrijedilo je kao 5,5 kg lovora. U to se vrijeme janjeća kožica otkupljivala po cijeni od 250 do 350 dinara, ovisno o njezinoj težini, a litra crnog vina vrijedila je 80 dinara ili litra rakije 300 dinara.

Naša su skromna puntarska domaćinstva na ovaj način, branjem lovora, dolazila do manjih, ali zasigurno značajnih novčanih sredstava.

Usporedbom otkupnih cijena kilograma lovorovog lišća (40 din) i kilograma janječeg mesa (220 din) dolazimo do vrlo zanimljivih podataka: ako je jedno domaćinstvo ubralo i predalo na otkup primjerice 330 kg lovora, dobilo je prihod kao i od prodaje 6 janjaca odnosno kao da je uz svoje stado ovaca imalo još barem 8-9 ovaca. To sigurno nije bilo zanema-



Blagajnički izvještaj od 17. II. 59 do 18. II. 1959. 3

Dan	Stavka	Konto	S A D R Z A J	PRIMITAK	IZDATAK
17. II.	17/1		Mutkardin Marije utroak	217000	
18. II.	33/1		Antonije Franje 70 god. star		86520
18. II.	34/1		Fotović Miro za goriva drva		4664
18. II.	35/1		Šturić Ebi za lovora		4240
18. II.	36/1		Švaldeka Marija za lovora		3040
18. II.	37/1		Čapurić Miro za lovora		2180
18. II.	38/1		Šturić Miro za lovora		2180
18. II.	39/1		Badrupina Marije za lovora		2680
18. II.	40/1		Matušić Marije za lovora		3160
18. II.	41/1		Brusić Jelica		560
18. II.	42/1		Matušić Miro		3220
18. II.	43/1		Bajčić Marija		1440
18. II.	44/1		Javarić Miro		5220
18. II.	45/1		Javarić Miro		2000
18. II.	46/1		Bernabek Marija		1940
18. II.	47/1		Maminić Miro		620
18. II.	48/1		Šturić Miro		1180
18. II.	49/1		Antonije Franje		620
18. II.	50/1		Štebrović Miro		520
18. II.	51/1		Badrupina Miro		2280
18. II.	52/1		Čapurić Miro		1200
18. II.	53/1		Šturić Miro		920
18. II.	54/1		Fotović Aleksandar		920
18. II.	55/1		Antonije Puntarije		740
18. II.	56/1		Mutkardin Miro		280
					132424

5000.—	Promet blagajne	217000	Broj priloga: 25
1000.—	Saldo od 17. II. 59.	601033	
500.—	Ukupni primitak	818033	
100.—	Izdatak	132424	
20.—	Saldo na 18. II. 59.	685609	

Blagajnik: *Badrupina* Kontrolirao: *Miro*

Birotehnika - Zagreb
Oznaka za narudžbu: Br. 201

Stranica Blagajničkog izvještaja OPZ »Punta Križa« za dan 18.02.1959. godine

riv prihod jer prema današnjim cijenama 6 janjaca predstavlja prihod od otprilike 3.500 kuna što je danas jedan prosječan mjesečni osobni dohodak.

Ako preračunamo ukupan iznos otkupljenog lista lovora, tada dolazimo do još zanimljivijih podataka koji ukazuju da je, primjerice 1959. godine protuvrijednost 5.062 kg. lovora bila oko 920 kg janjetine t.j. 92 janjaca, koliko može dati stado od oko 120 ovaca. U 1960. godini 6.423 kg lovora, koliko je tada otkupljeno, odgovara protuvrijednosti od čak 110

janjaca, koliko se može odvojiti za prodaju imajući stado od 150 ovaca. Takva stada u to vrijeme bila su samo na većim stanovima kao što su Matualda, Murtovník ili Lusare.

Da zaključimo, mještani su u Puntima Križa od lovora ostvarivali solidan prihod, žene su branjem »javorike« potpomagale financijsko stanje obitelji i svojim mukotrpnim, nikad dogotovljenim marljivim radom doprinosile boljitku.

Zadruga je sve otkupljene količine skladištila na tavanu – »šufitu – popove kuće« oko koje se u to vri-

jeme širio predivan omamljujući miris lovora. Nestašna su se djeca znala igrati na tavanu zabavljajući se valjanjem i skakanjem u visokim naslagama lovora.

Po završetku otkupa, lovora se stavljao u velike vreće – »sakijere«, prebacivao do mora – u uvalu Ul odakle se brodom odvozio u Senj. Prihod od prodaje lovorovog lista zasigurno je i puntarskoj Zadruzi donosio određenu korist te potpomagao odvijanju osnovnih djelatnosti Zadruga: ovčarstvu, vinogradarstvu i sječi ogrjevnog drva – crnike.

Ne možemo a da se ne upitamo što danas od negdašnjeg branja i prodaje lovora imamo. Lovora je na području Punte Križa više nego ikada i potpuno je neiskorišten. Ovce ili jeleni pojedu samo dio onog što stignu do određene visine stabla i to čine samo kada u zimskim mjesecima zbog nestašice trave gladuju.

Lovorov se list bere samo u najmanjim količinama za možda stotinjak kilograma suhih smokava koliko ih se godišnje osuši. Nešto vrlo malo lovora ubere se kao začini i za dodatak jelima. Plod »javorčić« bere se još i manje i to samo par osoba koji rade rakiju odnosno liker.

Tone i tone lovorovog lista propada, ne koristi se, ne donosi nikakvu korist i što drugo reći nego se upitati zašto je to tako?

U trgovinama nailazimo na lovorov list i kada pročitatmo na pakiranju zemlju porijekla nailazimo na Tursku, Cipar, Grčku, Italiju. Nas nigdje nema, nama povijest izgleda stvarno nije učiteljica života. Ekološki i potpuno čist proizvod kakav je lovorov list s našeg područja, zasigurno bi bio tražen i našao bi svoje mjesto na tržištu te je stoga jedini cilj i svrha ovog članka potaknuti poneki poduzetni duh i iskoristiti ono što imamo, za dobrobit svih nas.

Ljubo Galjanić

RAKIJIA OD JAVORČIĆI

1 litra domaće rakije
0,3 kg »javorčić« (zreli)
40 dag šećera
držati u staklenoj posudi na sunčanom mjestu oko 40 dana a zatim procijediti da se odvoje »javorčić«.

T E B I M O J A P U N T O

ODA

Lijepa i rumena ko zora
ustaje rano troppo bonora.
Nekad vedra nekad tužna
al' nikad ružna.
Kroz sve bure života
trajno ostaje tvoja ljepota
i krasota.

Kao prekrasna raspjevana ptica
milozvučno tvoj glas odzvanja
i priziva divna osjećanja.

P. Križa 1991. Aloysius

MELINICE

Nono je zjamal muali zemje bokun,
kede se negdar sadił farmentun.

Posadil je tarsje, kuntenat je bil,
od parvoga gruožja zgušton vino pil.

Sako je leto tarsje kopual,
lozu je rezal i polevual.

Nona je za daž Svih Svijetih zazivala
a pokle krupe Sotonu proklinjala.

Vina je bilo vaf bačve i domijane,
ma sakoga leta sveto manje i manje.

Aš jeno je godišće dižgracija prišla,
jelini parnesla, bez pameti bila.

Tarsja već ni, još manje vina,
opaćevino moja. kamo si šla?

Sada na tuon mestu, vaf Melinica
mojin,
dvije ofce pasen, na gromače
sedin.

Ljubo Galjanić

LETNJA NEVIJERA

Najedamput zašumi,
muore zabeli,
čarni oblaci letiju,
sunce pokriju.

Na sve buande lampua,
veli šum od vetra,
od levuanta zagarmi,
ni sunca već ni.

Marete krešuju,
refuli sforcuju,
daž se prontuje,
nevijera arivuje.

Vetar lomi stabla,
dažji kako s kabla
i kako barzo se zneverua.
Šbito pokle sve se kalmua.

Tako se i šlovek
najedanput znervožua,
pak za puol ure sve mu pasua

Ljubo Galjanić

ZAKANTUAJMO

Vavek su naši stuari
vojili zakantat
pokle teškog dela
fuorcū životu dat.

Kada bi doma prišli
zijeli bi dijeć na kolena
i šnjimi kantali oni.

Još se lijepo spominjan
kako smo kantali mi,
vavek smo veseli bili
svemu se veseleli.

Zakantuaismo, zakantuaismo
složno mi
jenu po puntarski.

Punta Križa,
ti si najlepći
zuame kruaj,
ti si prirode pruavi raj,
ki me vavek zove.

Danas i da biš utijel
nimaš s kin zakantat,
svaki svoje delo dela
a za kantat
nikoga ni briga.
ma zato zakantat ću ja
od Varoša do Lošinja.

Zakantuaismo, zakantuaismo
složno svi,
Punta Križa,
ti si najlepći
zuame kruaj,
ti si prirode
pruavi raj,
ki me vavek zove.

Tebe vavek
kantat ću ja.

Marući Toić Badurina

Spomenmo se naših druagih ki više nisu snami:
Marija Montgomery rođena Galjanić, r. 1923.
Dumica Lalić rođena Kremenić, r. 1929.

Puntarski fuoj su potpomogli:

Jadranka d.d. Mali Lošinj

Leo-commerce d.o.o. – Rijeka

Puntarka nova d.o.o. – Mali Lošinj

Gosp. Vojno Kamalić

Gosp. Ferucio Brusić

Županija primorsko-goranska

Zavod za održivi razvoj i prostorno planiranje - Rijeka

